

№10(52)

середа, 7 липня 2004 року

... Збудував я, люди, Храм оцей Високий.
В ньому Бог єдиний – то Циганське Слово...

Лекса Мануш

РОМАНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ
МАНУШАНО РОМАНО НЕВИПЕ

Ціна договірна

• ПОЛІТИКА • СВІТ • ПРАВО • КУЛЬТУРА • МИСТЕЦТВО •

ВОЛОДАР "ЧОРНОГО ПОЯСА" О РАЙ ЛЕ "КАЛЕ КУШТІКА"

Проживає в місті Сміла на Черкащині молодий ром Андрій Ніколаєнко. Закінчив одинадцятий клас місцевої школи. З семи років займається спортом у секції карате-до. Андрій - шестикратний чемпіон України з цього виду спорту, має чорний пояс - 1-й дан, міжнародного рівня, а ще - англійський диплом, теж міжнародного рівня, підписаний засновниками цього виду спорту Стімо та Фунакої.

Зараз Андрій збирається поступати до вузу. Хай щастить тобі, Андрію!

На світліні: каратист Андрій Ніколаєнко зі своїми нагородами.

Володимир Бамбула

АКЦІЯ ДЖОРДЖА СОРОСА І ВІКТОРА ПІНЧУКА

Міжнародний фонд "Відродження" і корпорація "Інтерпайп" створили фонд правової допомоги соціально незахищеному населенню.

Першим кроком у реалізації цієї мети стала організація в Україні клінік юридичної допомоги. З цього приводу в Києві відбулася прес-конференція голови Міжнародного фонду "Відродження" в Україні Григорія Немирі.

Юридичні клініки покликані вирішити два важливі питання. Перше - безоплатна юридична допомога тим, хто її потребує, - в основному малозабезпеченим родинам. Друге питання стосується молоді - студентів юридичних факультетів. Річ у тім, що юридичну допомогу громадянам нада-

ватимуть учні старших класів спеціалізованих вузів, природно, під наглядом викладачів.

Зараз в Україні при вищих навчальних закладах уже діють 23 подібні клініки в 17 регіонах. Міжнародний фонд "Відродження" виділив для реалізації цього проекту 1 мільйон 250 тисяч гривень.

До слова, корпорація "Інтерпайп" - другий ініціатор проекту - має намір власти у відкриття юридичних клінік 1 мільйон 600 тисяч гривень. Голова правління згаданої корпорації Ігор Ярославцев зауважив, що вже ближчим часом треба зробити послуги юридичних клінік доступними. Хоч фонд створений нещодавно, однак юридичні клініки діють в Україні уже три роки.

Міністр освіти та науки Василь Кремень:

"АБИ УНИКНУТИ ЗЛОВЖИВАНЬ, В УКРАЇНІ НЕ БУДЕ ВСТУПНИХ ІСПИТІВ"

Днями у вузах України розпочнуться вступні іспити. Що нового сказав з цього приводу міністр освіти та науки Василь Кремень?

- Аби уникнути зловживань, в Україні не буде вступних іспитів. Необхідно, щоб вступна кампанія пройшла без казусів. Ми проводимо поки що експеримент у чотирьох областях - Львівській, Одеській, Київській та Харківській. Незабаром Кабінет Міністрів затвердить національну систему тестування, і я вірю, що через кілька літ усі випускники будуть проходити загальні тести. Отже, вступних іспитів не буде.

- Пане міністре! Хотілось би почути відповідь і на таке питання: чому заборонено вручати квіти викладачам вузів під час іспитів?

- Перед зимовою сесією за моїм підписом було надіслано листи ректорам з проханням посилити боротьбу з зловживаннями, хабарництвом. Я проти того, щоб перед іспитами вручати квіти. Ще можливі привітання 1 Вересня, 8 Березня. Треба у всьому знати міру.

НА ТРИБУНУ СЕРПНЕВИХ КОНФЕРЕНЦІЙ

ПОГЛЯД УЧИТЕЛЯ НА ПРЕДМЕТ

В кінці літа відбудуться серпневі паради, на яких будуть підбиті підсумки вступних іспитів у вузи України та визначені завдання на 2004/2005 навчальний рік.

Пропонуємо роздуми з приводу викладання історії в сучасній школі.

ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ: ПРОБЛЕМИ ПОЛІЕТНИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Можливо, моя точка зору на викладання курсу історії не буде збігатися з точкою зору багатьох. Та, як педагог з 20-річним стажем роботи вчителя історії та правознавства, яка навчала учнів за старими програмами з історії СРСР та історії України, а з отриманням незалежності України - за новими, хочу поділитися своїми думками щодо викладання у сучасній школі курсу історії.

На сьогодні, згідно з переписом 2001 року, з 48-мільйонного населення України 11 млн. вказали, що вони не є українцями за походженням. В Україні проживає 134 національно-етнічні групи. Можливо, окремо вивчати історію Японії - 44 японцям, історію Чілі - 13 чілійцям в Україні досить проблематично. Але вивчення своєї історії представникам великих етнічних груп, наприклад, 248 тисячам кримським татар, 156 тисячам угорців, 99 тисячам вірменів, 258 тисячам молдаван або ж 47 ти-

сячам ромів та представникам інших меншин, що найбільш компактно проживають у нашій країні, заслуговують на увагу. (Дані взяті з Інформаційно-бібліографічного покажчика Інституту дослідження діаспори "Україна поліетнічна", Київ, 2003) На мій погляд, зараз іде утвердження зверхності титульної нації щодо інших етнічних груп. Успіях пропагується думка, що історія України - це історія розвитку тільки українського народу, а представникам інших етнічних груп, зокрема німцям, сербам, татарам, грекам, особливо народам на півдні України, немає місця. Я вже не кажу про історію представників тих етносів, які знаходяться на найнижчих щаблях сучасного суспільства, таких, як роми.

Чому я на цьому наголошую? Тому що, передусім, це призведе до негативних наслідків у вихованні підрастаючого покоління. Уже в період свого державного становлення влада зрозуміла, що Україна є поліетнічною державою. І тому, перш за все, з'являються такі документи, як Закон "Про мови в Українській РСР" (від 28.10.1989 р.), "Декларація прав національностей України" (1 листопада 1991 року)

та Закон "Про національні меншини в Україні" (від 20.06.1992 р.), які на початкових етапах державотворення розуміли саме поліетнічний (багатонаціональний) склад та історичний розвиток України. Вважаю, про дуктування і поширення українських месіанських, етноісторичних ідей, які відстоюються такими авторами, як Серій Плачинда, Олександр Знойко та іншими, не ведуть до справжнього патріотизму, відкритості до світу, побудови громадянського суспільства, виховання толерантності.

Історія України в школі для 7-х класів, наприклад, зараз подається не як послідовний процес, а як такий, що весь час переривається зовнішніми факторами: то монголо-татарська навала, то литовсько-польська агресія, то російське поневолення. Крім того, внутрішні чинники, етноцентризм - вивчення історії одного етносу - різко звужують знання школярів. Державні утворення, що існували в межах нинішньої території України, а це і Хазарія, і Держави готів, аварів, печенігів, і Держава угрів, і Кримське ханство, взагалі не є предметом розгляду.

У школярів старших класів виникає багато запитань, пов'язаних з історією держав - Росії, Австро-Угорщини, інших етносів та їхнім впливом на історію України, оскільки наша країна входила саме до цих державних утворень.

(Продовження на 8 стор.)

РОМ-ПРЕС

Ухвалено зміни до Конституції

Верховна Рада ухвалила проект змін до Конституції. За це рішення проголосували 276 депутатів.

На думку опозиції, проект має зберегти владу Леонідові Кучмі. "Наша Україна" і БЮТ упевнені, що парламент не мав права голосувати за проект №4180. Віктор Ющенко переконаний, що голосування 23 червня свідчить про одне: влада "іде за силовим сценарієм".

Неприйнятним вважає проект №4180 член фракції СПУ Юрій Луценко. За його словами, таке прийняття змін до Конституції "може призвести до модифікації гасла "Кучму геть!" у гасло "Кучму - в перем'єні" міністри з повноваженнями президента".

Ющенко... самовисувається у президенту

Лідер блоку "Наша Україна" Віктор Ющенко повідомив, що він на президентські вибори йде шляхом самовисування. Це рішення він прийняв тому, що представляє програму, яку підтримують не лише партії блоку "Наша Україна", а й багато громадських організацій, які не входять до блоку. Віктор Ющенко переконаний, що головна боротьба на майбутніх президентських виборах відбуватиметься не між представниками політичних сил, а між представниками влади і народу.

У Словаччині можна буде їхати безкоштовно

Прем'єр-міністр Словаччини Мікулаш Дзурінда повідомив, що для мешканців 50-кілометрової зони (безпосередньо біля словацько-українського кордону) візи стануть безкоштовними. Їх видаватимуть від 1 до 5 років.

Мікулаш Дзурінда на зустрічі з керівництвом Закарпатської обласної державної адміністрації сказав, що його держава готова вести повний в'їзний режим уже через кілька місяців.

Сержанта міліції захищає Уповноважена Верховної Ради

Сержанта міліції Михайла Джумелю, який розповів про причетність свого керівництва до викрадення бюлетенів на виборах мера у Мукачеві, спершу не допустили до складання іспитів у Академію внутрішніх справ, а днями виселили з гуртожитку.

Уповноважена Верховної Ради з прав людини Ніна Карпачова, яка після оприлюднення в парламенті свідчень Джумелі, опікується його долею, в інтерв'ю українській службі Бі-бі-Сі заявила, що мукачівський сержант повернувся до батьків у гори на Міжгірчину. За її словами, таких як Джумела три десятки, і вони письмово підтвердили, що їх звільнили під тиском і за політичною ознакою.

До викрадення і вбивства Г. Гонгадзе причетна українська міліція?

Сенсацією стала публікація у британській газеті The Independent про те, що до викрадення і вбивства журналіста причетна українська міліція. Спочатку Генеральна прокуратура України заявила, що інформація фактична. Згодом було змінено думку й підтверджено автентичність матеріалу.

Автором сенсації, яка змусила український парламент повернутися до сенсаційного злочину, є англійський журналіст українського походження Аскольд Крушельницький.

Європейський суд визнав Польщу винною у порушенні прав забуван

Оприлюднено рішення Страсбурзького суду із прав людини у справі одного з спадкоємців тих поляків, які свого часу залишили нерухоме майно на території України, Білорусії та Литви.

Єжі Броньовські - один із багатьох забуван (задокументовано право на компенсацію ще близько 4000 громадян Польщі), який виграв знову справу проти своєї країни. Польський уряд під тиском змусив іти на поступки.

Террі Девіс - новий секретар Ради Європи

22 червня сесія Парламентської Асамблеї Ради Європи обрала Генерального секретаря. Ним став 67-річний британець Террі Девіс. Новий секретар ПАРЄ бачить Європу простором "без кордонів, віз і паспортів", де люди житимуть у взаємній повазі, не зазнаючи жодної дискримінації - ні статевої, ні етнічної, ні релігійної.

Виконувати обов'язки нового Генерального секретаря розпочне з 1 вересня.

Кривавого диктатора судитиме іракський суд

Американці передали колишнього диктатора Саддама Хусейна іракській владі, щоб суд винис йому покарання. Як повідомляють спостерігачі, кривавому диктатору загрожує смертна кара.

Саддама Хусейна обстежать, аби з'ясувати, чи зможе він постати перед судом за станом здоров'я, бо не виключено, що американці піддавали його катуванням.

УГОРЩИНА НАПРАВЛЯЄ РОМКУ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ

Єдиною ромкою в Європейському парламенті (з 732 членів!) стала Лівія Ярока з Угорщини, яка представлятиме всіх ромів Європи і намагатиметься змінити сприйняття ромської меншини як негативного явища в суспільстві.

Лівія Ярока (30 років) кинула виклик більшості стереотипів про ромів як у Східній Європі, так і на Заході. Вагомою підмогою є її освіченість, адже вона - доктор філософії.

Соціолог-політик повідомила після виборів: "Проблеми з ромами в Угорщині не відрізняються, на жаль, від проблем у західно-європейських країнах." І додала: "Я віддавала циганські наметні містечка в Греції, які були навіть гіршими, ніж ті, які бачила в Угорщині". До речі, угорські роми налічують 450.000 чоловік і є найбільшою меншиною у десяти мільйонній країні.

Л. Ярока на виборах представляла праве крило партії Фідеса.

Вона сказала, що її обрання в ЄП означає для ромів Європи дуже багато, адже вони вперше матимуть голос у Брюсселі. Загалом, ромів у світі налічується 12-15 млн, а це 3 % від 450 мільйонного населення Європи.

Роми розмовляють різними мовами, але мають однакові проблеми - бідність, дискримінацію, недостатній доступ до працевлаштування, освіти, отримання житла. Так, свого часу в Угорщині одна з шкіл країни була оштрафована за негативне ставлення учителів до ромських дітей. У Словаччині були застосовані поліцейські та військові сили для того, щоб придушити протести ромів, які виникли внаслідок зменшення допомоги з безробіття.

Л. Ярока послалася на слова керівника Свтового банку Джеймса Вольфензона сказани на Всеєвропейській конференції "Роми в Європі, яка розширюється", що ромська меншина була дискри-

мінована століттями і ромська бідність в Європі повинна бути припинена зусиллями національних урядів, міжнародних організацій та НДО. На жаль, ромів, як правило, характеризують як вічних жебраків, які не сидять на одному місці і полишають місця проживання для пошуку більших вигод у Західній Європі.

Ярока закликала припинити істерію в європейській ЗМІ з приводу ромів. Вона стверджує: "Я з досвіду знаю, що ромів не можуть емігрувати, як би цього не хотіли, адже вони не знають іноземних мов, не мають фінансових заощаджень і навичок мандрувати хоч куди. Тільки мізерна кількість ромів взагалі мають бажання і можливість залишити свої будинки і йти на вулиці Лондона, Парижа чи Берліна."

Шандор Пето, м.Будапешт, переклад Ірини Крижанівської

Меморіал ромського Голокосту в Австралії: перший і єдиний у південній півкулі

Перший меморіал ромському жертвам Голокосту був заснований цього року в Австралії.

Це - єдиний меморіал ромського народу у всій південній півкулі. Він буде розміщений у Музеї єврейського Голокосту і

дослідницької Ромської Асоціації Австралії.

Хотів би висловити глибоку подяку єврейському Центру та їхнім працівникам, які, визнавши і прийнявши ромський народ як вагомий частину історії Голокосту,

знайшли місце для такого меморіалу в своєму музеї.

Лі Фулер, президент Ромської асоціації Австралії

СУМУЄМО

**РОМСЬКА ДІАСПОРА РОСІЇ ЗАЗНАЛА ВАЖКОЇ ВТРАТИ
РОМАНИ ДІАСПОРА АНДЕ РУСІЯ ХАСАРДЯ ЛАЧЕ МАНУШЕС**

Уночі 24 червня в Москві замаху був убитий у результаті Александрович Решетніков (Сергунін).

Можна без перебільшення сказати, що ця людина знала по всій Росії. Державний радник юстиції II класу (генерал-лейтенант), доктор філософських наук, кандидат юридичних наук у 2002 році указом президента Російської Федерації Я.О.Сергунін був нагороджений орде-

ном Дружби. Цьому передувала небезпечна робота по відбудові судової системи й органів виконавчої влади в Чеченській республіці (де він був заступником голови уряду).

Однак у національному середовищі Яна Олександровича поважали насамперед як людину, що зберегла вірність ромським звичаям. Походять зі традиційної родини сибірських ромів, він завжди пам'ятав про обов'язок перед своїм народом.

Завдяки його підтримці розвивалися багато культурних проєктів, зокрема сайт "Цигани Росії". Книга Я.О.Решетнікова "Правовий самозахист", що побачила світ у 2003 році, була написана на допомогу людям, які стали жертвами міліцейської сваволі. На жаль, йому вже не доведеться побачити ромську Книгу пам'яті, присвячену жертвам і героям Другої світової війни, для підготовки якої він стільки зробив.

У всіх своїх виступах і статтях Ян Олександрович показав себе як прихильник консолідації зусиль у сфері культури і політики,

Його девіз "Сила в єдності" залишиться своєрідним заповітом для лідерів ромських організацій. Невимовно гірко при думці про те, скільки доброго міг би ще зробити цей видатний син ромського народу при своїх величезних матеріальних і організаційних можливостях; тільки ті, хто знаходився поруч, знають, які сміливі плани обірвала куля вбивці.

Про рома-генерала будуть добром згадувати всі ті, кому він допоміг на своєму нелегкому життєвому шляху. І це не тільки роми. Ян Олександрович спонсоровав спортивні змагання, лікувальні заклади, ансамбль танців, випуск літератури. Зі своїх коштів він виплачував додаткову пенсію багатьом людям. Без сумніву, ми втратили історичну особистість.

Минуть роки, але ромська діаспора нашої країни збереже пам'ять про людину, котра перевернула уявлення про можливість російського рома.

Микола Бессонов

СПІВЧУТТЯ

Російська Міжрегіональна громадська організація "Роман прала" ("Союз циганських громадських організацій") улюбивас з приводу вбивства Яна Олександровича Решетнікова (Сергуніна).

Ян Решетніков, за походженням сибірський ром, був помітною постаттю в державному житті Росії. Державним радником юстиції другого класу, доктором наук. Виступаючи за захист прав циган у Росії, випустив книгу "Правовий самозахист", був принциповим при-

хильником об'єднання ромських громадських організацій Росії.

Висловлюємо співчуття його друзям, рідним і близьким.

***

Асоціація ромських громадських організацій "Єдність", редакція Всеукраїнської ромської народної газети "Романі Я" також сумують з приводу трагічної загибелі Яна Олександровича Решетнікова, нашого доброго друга та висловлюють щирі співчуття родині загиблого.

Це - особливо відчутна втрата для ромського руху не лише Росії, а і всього світу.

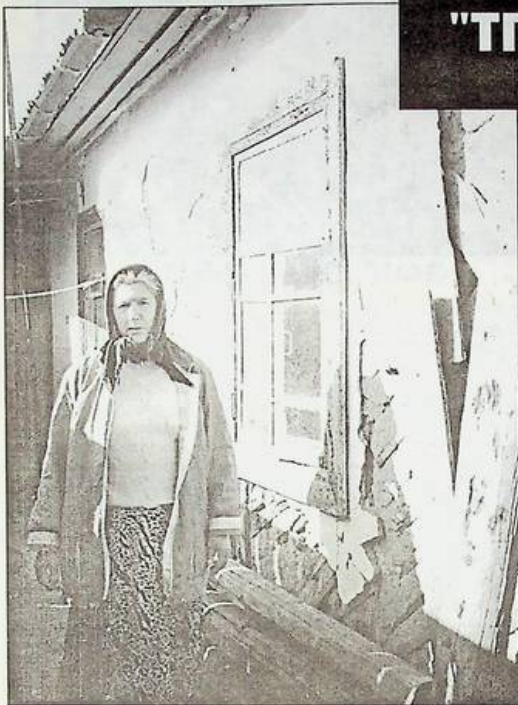

"ДЕРЖАВІ МИ НЕ ПОТРІБНІ..,"

або Поневір'яння чорнобильської родини

"ТГЕМСЕКЕ АМЕ ЧІ ТРОБУЙ..,"

ай Кінно чорнобильско фамілія

- Любове Михайлівно, у Чорнобелі ви мали свій дім?

- У місті Чорнобелі ми жили в Заліському провулку, мали свій двоповерховий будинок, який зводили кілька років і якраз закінчили будувати в 1986-му. З чоловіком Миколою Петровичем працювали, достатків великих не мали, тому що все вкладали в це будівництво. Хотіли, щоб у дітей було нормальне житло.

- Що сталося після аварії на ЧАЕС?

- Нас разом із усіма жителями Чорнобеля евакуювали в Бородянку. З собою ми змогли взяти лише документи та необхідне на кілька днів, а з одягу мали лише те, у що були вдягнені. Адаже нас заповняли, що ми скоро повернемося. Всіх евакуюваних привезли в Бородянський парк, сиділи там чотири дні, ночували в міськвиконкомі. Потім нас підселили до людей. В чужому будинку ми жили до осені. Весь цей час я ходила у міськвиконком, клопотала про житло. Адаже на зиму нас не хотіли залишати, жити нам не було де. Тому після того як господарі квартири, де ми тимчасово мешкали, "ввічливо" запропонували залишити їхній будинок, ми пішли. Нас було семеро, і, справді, кому потрібна чужа велика сім'я? Оскільки на квартиру ніхто не хотів нас брати, кілька днів жили просто на вокзалі. Весь цей час я чекала допомоги від держави, надіялась, що мене та моїх дітей забезпечать житлом. Та нікому ми не були потрібні. А час шов, діти мали продовжувати вчитися, адже дочка була студенткою Чорнобильського медучилища, а один із синів - школяр, інші члени сім'ї працювали на підприємствах міста.

- Чи зверталися ви за допомогою у себе на роботі?

- Так, зверталася до керівництва фабрики художніх виробів,

де працювала, та мені відмовили, мовляв, усі квартири роздали, ніякого житла не лишилось. Заборонили звертатися до них знову, оскільки фонд, виділений на робітників фабрики, закінчився, і квартир більше не буде. Ми поїхали до рідні просити, щоб якось допомогли зарадити нашому горю. Родичі та дехто з чужих, хто скільки міг, позичили мені гроші на купівлю старої занедбанної хати в місті Бровари. Оскільки нам подітися було нікуди, то ми надзвичайно були раді і цьому тимчасовому, як ми гадали тоді, помешканню. Та це "тимчасове" затяглося аж на вісімнадцять років! І не відомо, скільки буде тривати це. Коли я купила цю халулу, йшов уже 1987 рік. Близько року ми, як зараз кажуть, бомжували. І ця хатина, хоч і була в аварійному стані, нас виручила.

- А до місцевої влади зверталися?

- Звернулася того ж року в Броварський міськвиконком. Та мені не тільки не поліпили житлові умови, а сім'ю навіть не хотіли ставити на квартирний облік. Поставили нас на квартирний облік лише через кілька років. Спочатку ми сподівалися, що повернемося в свій власний будинок, адже нас увесь час заповняли у цьому. Та час шов, мої діти почали важко хворіти, одне за одним, у них з'явилися пухлини, їх оперували. Спочатку захворіли сини. Першу операцію зробили наймолодшому, тривала вона дев'ять годин і сорок хвилин. Я в черговий раз пішла у міськвиконком, стала просити квартиру знов. Адаже хатина, в якій ми проживаємо досі, взагалі непридатна для життя, а хворих людей й потові: тут велика сирість, що підтверджує в своєму акті оглядова комісія з житла. Та відповідь у міськвиконкомі мені дали таку: "Ви циганка, ідіть по своїх цига-

18 років тому сталася аварія на Чорнобильській АЕС. Та й досі люди пам'ятають найменші деталі, пов'язані з цим днем. Зламалися долі, порушилася плін життя. Як же держава допомогла цим людям? Вірніше - дві держави: СРСР і наша незалежна Україна?

Сім'я Пінчуків прожила в Чорнобелі близько двадцяти років до цієї аварії, яка приголомшила весь світ. Зараз живуть у місті Бровари. Любове Михайлівна та Микола Петрович мають 4 дітей: Земфіру, Жанну, Клаву, В'ячеслава. Бує ще один син Сергій, та в 1995 році він пропав безвісти. Мені видалася цікавою розмова з Любове'ю Михайлівною Пінчук про долю їхньої родини, про те, що вона і її сім'я пережили, як вони живуть зараз.

нах, позичайте гроші і купуйте собі кращу хату, а у нас немає коштів". Після чого я їм сказала: "У нас уже був будинок в Чорнобелі". Відповідь була такою: "А ми не винні". - "То де ж вам жити?" Іщенко, колишній мер Броварів, відповів: "Ідіть, ставте шатро і живіть". Начальник житлової комісії Чумаченко також дав мені раду: "Ви цигани, ви звикли з клупаками ходити, і взагалі, для чого ти мені несеш оці папери, у тебе їх стільки, що краше б ними пч розтопила." А папери були такі: виписки з історії хвороб чотирьох дітей, у яких було сказано, що наймолодший син має другу групу інвалідності і першу категорію опромінювання, аналогічні документи і в мене. У другого сина було гнійне запалення очеревици. У доньки Жанни народився син-інвалід, сама ж вона має пухлину в грудях. Ще одна дочка - Клава, теж була прооперована. А також були документи про те, що моя хата непридатна для проживання і що, врешті-решт, ми постраждали в результаті аварії на Чорнобильській АЕС.

Тільки в 1990 році мою сім'ю поставили на квартирний облік.

- Хоч хтось із членів вашої сім'ї отримав уже квартиру від держави?

- Так, першу квартиру отримала Клава - через вісім років після Чорнобеля, і відразу інших членів родини знали з квартирної комісії, посилаючись на відсутність коштів у бюджеті. Я звернулася до Ніни Іванівни Карпачової, котра віддала наказ, щоб нас забезпечили житлом. Я дуже вдячна цій людині, тому що після мого звернення до омбудсмена нам дали доживотну квартиру. Проте не було вказано, на чие вона ім'я, і ми сім'єю вирішили, що туди підуть жити донька, котра має пухлину в грудях, та син-інвалід. Ось так, через шістнадцять років дали квартиру чорнобильцям: через вісім років першу, ще через вісім - другу. Мій молодший син В'ячеслав Михайлович Пінчук, 1972 року народження, та я залишилися без житла й по сьогодні. Після того як нас зняли з квартирної, як з сином ходила знову й знов у міськвиконком, іздала в обласну держадміністрацію, писала у вищі інстанції, та тільки через два роки після зняття з квартирної нас знову поставили на чергу,

але вже нову. Ми з сином уже десятий рік чекаємо на квартиру. І нікому немає ніякої справи до ромів, які постраждали від наслідків аварії на ЧАЕС. Тепер відповідь така: "Немає коштів, ми ж вам давали квартиру, а ви відмовилися". Відмовилися, бо дали дві кімнати на трьох дорослої людини та дитину - сина-інваліда.

- Любове Михайлівно, може б, Київська обласна адміністрація допомогла?

- Ми звернулися до голови Київської облдержадміністрації з заявою, та нашу потребу не задовольнили. Я погано себе почую, страждаю на біль у серці, тому В'ячеслав ходить сам по інстанціях, відтоді, як йому виповнилося 18 років. Він квартиру чекає усі ці 18 років! Писав у Міністерство надзвичайних ситуацій, у Верховну Раду, навіть до приймальні Кучми. Та все, як було, так і залишилося. Навіть відповідь не змінилася: "Немає коштів". В'ячеслав подав позов до Броварського суду, потім подав позов на Київську обласну адміністрацію до обласного суду. Суд йому відмовив. Син подав апеляцію і тепер чекає рішення Апеляційного суду.

- На початку нашої розмови ви говорили, що у вас був син Сергій, який пропав безвісти. Коли і як він пропав?

- Після евакуювання, років через чотири-п'ять, Сергій тажко захворів. Він був на крок від смерті, його врятували. Та й після операції біль не вщухав. Весь час я була поруч із ним. Та коли виїшла на дві-три хвилини з палати, Сергійко від нестерпного болю вистрибнув з вікна другого поверху лікарні. Певно, у шоківому стані він піднявся з землі та побіг за будівлю лікарні, де потім упав, шви розійшлися. Я і медпрацівники знайшли його, наліживого, повернули до палати. Він був непритомний. Я обійняла лікаря за ноги і, гірко плачучи, просила врятувати мого сина. Кілька висококваліфікованих лікарів боролися за життя Сергія, і їм вдалося це зробити. Та внаслідок пережитого він втратив розум, після чого потрапив у Глеваху - психлікарню, у відділ для розумово відсталіх, де і отримав групу інвалідності. Лікувався там кілька років, ми інколи брали Сергія додому. В останній раз він, наліводагнений,

вийшов із дому і не повернувся. Це сталося в 1995 році. Я всюди шукала його, давала оголошення, зверталася у телерадіозачу "Чекай мене", та все марно. Шукаю Сергія досі. Можливо, його навіть убили.

- Чому ви гадаєте, що Сергій міг хтось вбити?

- Це сталося за рік до того, як Сергій пропав безвісти. Після чергового тимчасового перебування вдома, він мав повернутися в Глеваху. До нас приїхали три міліціонери, які були на підпиту. Сергій почав опиратися. Один із міліціонерів виняв пістолет і двічі вистрелив йому в живіт, це було на моїх очах, очам моїх дітей та внуків. Постріли чули навіть сусіди. Сергія з кулями в животі відвезли до лікарні, прооперували, і знову син вижив. Проте місцеві лікарі ставилися до його лікування байдуже, і я звернулася у МОЗ України за допомогою, там прописали Сергію лікування. В його медичній виписці про вогнепальне поранення нічого не було сказано, а лише, що в нього була травма. Хоч кулі я бачила після операції, та й може підтвердити медсестра, яка працювала тоді в операційній.

- Ви зверталися до суду?

- Так, я ходила до прокурора і розповіла про те, що сталося. Просила хоча б назвати прізвище того негідника, котрий стріляв у Сергія, та марно. Мій син не був злочинцем, перед державою не завинив, нікого з міліціонерів не вдарили. Чому він вистрелив? У кімнаті знаходилося й двоє моїх онуків, куля могла влучити в когось із них. Прокуратура забула свою обіцянку розібратися.

- Ви писали заяву?

- Ні, я безграмотна. Я про все розповідала. Та мені ніхто і не пропонував її написати. До речі, в березні цього року до мене приходили два міліціонери - змушували написати заяву про те, що мій Сергій помер, навіть погрожували тим, що звернуться до начальника міліції.

- А ви самі не зверталися до начальника міліції з питанням, чому вас змушують підтвердити, що Сергій помер? Навіщо та кому це потрібно?

- У квітні я і справді звернулася до начальника міліції з запитанням: чи повинна писати таку заяву і чи мають право її вимагати від мене правоохоронні органи? Начальник міліції відповів, що якщо напишу, то буду менше платити за газ та воду. А по суті мої запитання проігнорував.

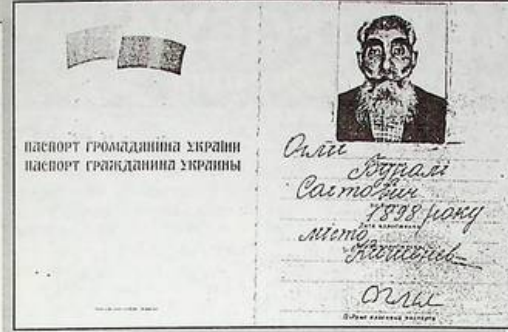
Ось така історія сім'ї Пінчуків. Любове Михайлівна та її син В'ячеслав Михайлович надіються на підтримку організації по правих і захисту ромів, тому і звернулися до організації "Терні Зор" в місті Бровари.

Розмовляла
Людмила Кравченко

В Україні найстаріший ром?

Анде Україна майгуро ром?

Буралі Саїтовича Оглі можна по праву назвати довгожителем планети. В цьому році йому виповнилося 106 років. І що найцікавіше, - це досить міцна і з ясною пам'яттю людина. Він - прекрасний оповідач, який володіє почуттям гумору.

Подумати тільки: народився у дев'ятнадцятому столітті, прожив усе двадцять і продовжує жити в двадцять першому! Унікальність виявляється ще й у тому, що, незважаючи на нелегке своє життя, Буралі Саїтович ніколи не звертався до лікарів, бо не було такої потреби. А якщо і траплялось прихворіти, то народні засоби - найкращі для нього ліки.

Мудрість Буралі Саїтовича відшліфована величезним життєвим досвідом. Багато чого було в його житті. Це кілька епох. Ще при царизмі він був уже досить зрілим юнаком. Був свідком становлення і падіння Радянської імперії, а зараз, у часи розвитку самостійної України, спостерігає і дає мудрі поради своїм численним родичам.

Прізвище Буралі Саїтовича раніше було не Оглі, а Карасу-Базар, що свідчить про належність до кримських ромів, хоча витоки роду - з Середньої Азії. Життя рома - кочове. Не обминули сім'ю Оглі і важкі тридцять років в часи радянської влади. Це були холодні і голодні роки для всіх. Треба було виживати, рятувати сім'ю, і волею долі весь рід перекочував у Краснодарський край, що й врятувало всіх від радянського геноциду в Криму. Добувати хліб у той час, та ще й на кочівлі, було складною наукою. Допомогало ремесло ковалів, яким досконало володіли Буралі Саїтович і його батько. В роки Великої Вітчизняної війни саме цим ремеслом вони добували перемогу над фашизмом, працюючи на одному з військових заводів.

На початку тридцятих років циганська зірка вказала Буралі Саїтовичу дорогу до Москви, де він і зустрів свою любов - Чапю. Народилась у них дванадцятьоро дітей... У 1956 році Рада Міністрів

СРСР нагородила Чапю орденом "Мати-героїня". Дійсно, виховувати і підняти велику сім'ю - це героїзм у всі часи. А доля може завдати будь-яких ударів. У тяжке лихоліття сім'я Буралі Саїтовича втратила п'ятьох дітей.

Дороги, дороги, дороги... Одвічна циганська тема. Багато років сім'я проживала в Середній Азії, в Алма-Аті. У цьому місті молодший син Петро закінчив середню школу, університет, хоча народився на Далекому Сході, в Усуйській. І важко вже було зрозуміти із насидженого місця, але родина покинула в дорогу, і Петро з сім'єю переїхав в Україну. У Вінниці проживають з 1983 року. А для дітей Петра Вінниця - вже рідне місто. Тут вони отримали освіту в середній загальноосвітній школі, а один із онуків дідуся Буралі - Артур став призером України з важкої атлетики. Для вісімнадцятирічного хлопця - це досить високий рівень у спорті.

Сам Буралі Саїтович і досі цікавиться політикою: читає газети, дивиться по телебаченню новини... Коротше - веде активний спосіб життя. До його думки прислуховуються ромі. Звертаються до нього за порадою, а то і просто запрошують до лазні сходити, після лазні - чарку випити та й пісню заспівати. Є чому почитатися у Буралі Саїтовича - жива історія все-таки...

**Андрій Сенченко,
Вінницький регіональний
центр культури та мистецтва
циганського народу
"Девлеса, ромале!"**

ОФІС ОСВЯЧЕНО

Відбулося освячення офісу громадської організації "Аме Рома" та кореспондентського пункту нашої газети в місті Золотоноша Черкаської області. На цю урочисту подію зібралася активність товариства - Віктор Гаврилєнко, Микола Яременко та інші. На Бу-

диночку з'явилася також відповідна вівиска.

На світліні: голова громадської організації "Аме Рома" Володимир Бамбула та його помічники разом із священнослужителем Ярославом Іванусем біля входу в офіс.

Володимир Бамбула

Нещодавно в гостях у редакції "Романи Яг" та одноіменного товариства побували з робочим візитом голова Міжнародної організації з міграції по Україні Джеф Лавовиць з сім'єю та ко-

ординатор гуманітарної і соціальної допомоги МОМ по Україні та Білорусії Ольга Озьорна.

На світліні: Джеф Лавовиць, Нені Лавовиць, Аарон Лавовиць, Джим Лавовиць, Сіма Михальська.

НІХТО НЕ ЗАБУТИЙ

ВІЙНА ВІДІБРАЛА МОЛОДІСТЬ І ЗДОРОВ'Я

О БАРО МАРІПЕ ЛАС О ТЕРНІПЕ АЙ САСТІПЕ

В одному з останніх своїх номерів "Романи Яг" розповіла читачам про офіцера Радянської Армії, який загинув у роки Великої Вітчизняної війни, Григорія Корнійовича Білащенка.

Нині наша розповідь про його брата, ветерана ВВв Івана Корнійовича, 78-річного рома, який проживає в Черкасах.

Іван Білащенко народився в селі Дмитрівці на Золотонощині. Батьки його були ослими ромами, все життя батько працював сільським ковалем. Іванко закінчив сім класів місцевої школи, допомагав батькові, а потім його призвали до лав Радянської армії. Це збіглося з початком війни. Для Івана Білащенка війна розпочалася під білоруським містом Вітебськом, де точилися гарячі бої, а закінчилася під містом Любава (Латвія). Молодий боєць був двічі поранений - у ногу і в голову. Отримавши ще й контузю, став інвалідом першої групи. На все життя. Нагороджений багатьма відзнаками, серед яких - двічі медаллю "За відвагу", орденом Великої Вітчизняної війни I ступеня та іншими.

Після війни одружився з ромською дівчиною з Пирятина. Разом виховали двох дітей. На жаль, дружина Марія Григорівна кілька років тому відійшла у вічність.

Зараз Іван Корнійович живе з сином у невеличкому, але затишному будиночку. Має шістьох онуків, котрим інколи розповідає про війну, яка відбрала в нього здоров'я, про фронтову дружбу, про свою молодість.

Володимир Бамбула

На світліні: Іван Корнійович Білащенко.

ОГОЛОШЕННЯ

У редакцію нашої газети звернувся Вільмош Тіпусович Бухов, який проживає в м.Ужгород (вул. Прикордонна, 5), з проханням допомогти знайти його сина Вільмоша Вільмошовича Бухова, 1987 р.н., та Артура Вільмошовича Бухова, 1988 р.н., які втекли з дому.

Востаннє Вільмоша-молодшого бачили рік тому у будинку для неповнолітніх дітей у Батькові, куди його відправили після затримки мільції. Артура сім'я не бачила вже півтора року. Батьки розшукували сина у Москві, Санкт-Петербурзі, інших містах та не знайшли.

Якщо хтось зустрів хлопця, який носить прізвище Бухови, прохання зателефонувати в редакцію за номером (0312) 61-39-56.

ШКОЛА ВИБОРУ

Днями в Ужгороді відбулася презентація Школи свідомого вибору, яка здійснюється Творчим центром "Каунтерпарт" за проектом "Школа свідомого вибору" (фінансова підтримка Європейського Співтовариства). Мета проекту: сприяти становленню відповідальних, добре інформованих, активних та свідомих виборців під час загальноукраїнських виборів Президента України у жовтні нинішнього року.

Завдання працівників цієї школи - посилити активність участі виборців у всеукраїнських виборах Президента і допомогти виборцям усвідомити важливу

роль їхнього голосу під час виборчої кампанії, а також забезпечити ефективне поширення набутого досвіду щодо методик активізації виборців серед інших громадських організацій, НУО, ЗМІ, донорських установ та інших зацікавлених сторін. Тренінг та консультації для присутніх провела директор проекту Олена Егорова та менеджер проекту Володимир Купрій.

Усі питання щодо проведення виборів Президента України можна з'ясувати за адресою: 021140, Київ, просп. Бажана, 30, кв. 8 або за телефоном (044) 574-64-11.

Валентина Ткаченко

"ЧАЧИПЕ" СТАЄ НА НОГИ

КО "ЧАЧИПЕ" СІ ЗОР

Аладар Адам

Аладар Адам, президент Всеукраїнської правозахисної ромської Асоціації "Чачіпе" шеф-редактор газети "Романі Яг":

"Праця без стереотипів і упередженості – ось це сьогодні потрібно"

- Ми у своїй організації "Романі Яг" активну правозахисну діяльність розпочали чи не десять літ тому. Тоді були непоодинокі випадки расової дискримінації та брутальних дій міліції стосовно ромів. Достатньо сказати, що у багатьох таборах (а їх у Закарпатській області понад сто) провадилися міліційські облави ніби задля профілактики, у ромів вибивали різними нелюдськими формами знання у злочинах, яких вони не робили.

Правозахисний центр "Романі Яг" та одноіменна газета спершу з обласним статусом, а згодом і всеукраїнським, домоглася що тогочасна дискримінація ромів була припинена, хоча окремі приклади наявні. Найсвіжіший із них – побиття міліцією ромів села Велика Добронь на Ужгородщині. Про це наше видання писало, як і обласна незалежна газета "Трибуна", окремі інші.

Є факти, коли адвокати правозахисного центру "Романі Яг" втручалися (й продовжують це робити) у порушення прав ромів, справа набувала європейського резонансу.

Великі надії особисто я, а також організації засновники Асоціації "Чачіпе" ("Правдивий захист"), покладають на новостворену структуру. Думаємо подолати расистське, ксенофобське, антисемітське насилля, стереотипи та упередження, коли йдеться про ромів.

Ромська меншина повинна почувати себе не гірше того народу, серед якого вона проживає. Тому беремося серйозно за працю.

З весни 2004 року розпочав діяти проект "Захист прав ромів в Україні і забезпечення доступу до правосуддя", який координується і проводиться Європейським центром захисту прав ромів (ERRC) разом з правозахисним центром "Романі Яг", фінансований Європейською комісією. Саме для цього і створювалася організація "Чачіпе".

Здавна побутує приповідка: закон не дишло, куди повернеш, туди й вийшло. Саме про його Величність - ЗАКОН - хотілось би повести мову. Привід більш ніж знаковий - 28 травня 2004 року зареєстровано всеукраїнську правозахисну Асоціацію "Чачіпе" ("Правдивий захист") Міністерством юстиції України.

Головним завданням новоствореної інституції є сприяння та піклування про покращення правового, соціального, культурного становища членів Асоціації та ромського населення в цілому. Отже, увага - вихованню та підвищенню рівня правосвідомості ромського населення України, дітей та молоді.

Ромські громади (за певними винятками) живуть ізольовано. Зна-

че число сімей мешкають у великих населених пунктах переважно сукупно на певній вулиці або кількох сусідніх.

За даними всеукраїнського перепису 2001 р., в Україні проживало 47,6 тис. ромів. Найбільше їх мешкає в Закарпатській, Донецькій, Дніпропетровській та Одеській областях.

Одначе, доводиться говорити, що ситуація з правами ромів скрізь, де вони проживають, порівняно складна. Расизм, брутальні дії працівників правоохоронних органів, зокрема міліції, формування неправильної думки про це населення у ЗМІ - все це у наявності.

Засновниками Асоціації стали ромські організації з різних куточків України. Знайомимо коротко з їх лідами, планами, ідеями.

Марія Іванова

Беручи за основу дії ромської правозахисної організації "Романі Яг" і широкий досвід Європейського центру захисту прав ромів, - головною метою проекту є підтримка і розвиток мережі правозахисних громадських організацій на території України. Саме цим завданням і відповідає новостворена Асоціація. Це дає ромам можливість отримати доступ до правосуддя і захистити свої права.

Навчання і підтримка будуть надані через такі види діяльності: моніторинг, юридичну допомогу і захист. Це буде доповнюватися судовими процесами як у локальному, так і міжнародному судах. Так само як тренінг для суддів і прокурорів - групи, які відіграють важливу роль у забезпеченні доступу до правосуддя, незалежно від етнічного походження, соціального статусу. І не останнє, через підтримку і співпрацю з Міжнародним центром політичних вчень у Києві проект стане внеском в правову реформу України у таких напрямках, як антидискримінаційне право і виконання цих законів.

У роботі за проектом основна кількість організації фінансуватиметься Європейською комісією через ERRC, а деякі з них - Міжнародним фондом "Відродження".

Марія Іванова, віце-президент правозахисної Асоціації "Чачіпе", голова Чернігівського миського національно-культурного товариства циган "Неве рома" (м. Чернігів):

"Нове покоління ромів ("Неве рома") не хоче жити по-старому, тобто у безправ'ї."

- Як адвокат Чернігівської об-

Іван Матюшенко

ласної колегі адвокатів, мені доводиться постійно мати справу з випадками дискримінації ромів. І це при тому, що ми не все наше населення знаємо лиха від Чорнобильської катастрофи. Мізерні пенсії, та і їх отримують далеко не всі, не сприяють веселому настрою мого народу, - говорила Марія Іванова під час свого першого приїзду на Закарпаття.

Журналісти, актив "Романі Яг" дізналися, що організацію "Неве рома" створено в 2000 році. Біля її витоків стояли члени правління з вищою спеціальною освітою. Це такі, як Інна Хамовська, Ігор та Оксана Матусевичі, Раїса Хамовська та інші.

- Головне - правозахист, хоча... Марія Іванова (а це витяг із мовленого нею) вважає: "Роми такі ж люди, як інші. То чого ущемлювати їхні права? Невже є десь таке у законі?"

Переважне число ромів Чернігова та області трудяться на місцевих підприємствах, виготовляють традиційні вироби, мають свої власні будинки чи квартири, навчаються у місцевих школах, а хто має таку змогу - середніх спеціальних навчальних закладах, вузах.

Коли треба заступитися за рома чи ромку, котрі зазнали дискримінації, Марія Іванова виступає із відкритим забралом. Яскравим тому прикладом - історія із Романом Ніколаєнком, котрому 6 разів одгаля цілофановий пакет на голову. Зверніть, шановні читачі, увагу: він проходив як свідок!

Проти дій міліціонерів адвокат подав документи в прокуратуру. І не вступав!

Нове покоління ромів - повин-

Олександр Бузна

но жити по-новому. Ось кредо адвоката Іванової, яка хоче бачити Асоціацію беззатною у повному значенні цього слова.

Іван Матюшенко, віце-президент правозахисної Асоціації "Чачіпе", президент Харківського національно-культурного товариства циган "Роман" Харківської області:

"Дуже часто дорослі роми бояться звертатися за захистом у правоохоронні організації. У їх стосунках із владою немало конфліктів через відсутність паспортів, інших документів. У правоохоронців завжди наготові теза: "Раз ром - значить винен!"

Іван Матюшенко у ексклюзивному інтерв'ю (у травні 2002 року) говорив: "Нас збрали на конференцію в Ужгороді важливі питання правозахисту ромського народу. Вияви расизму, ксенофобії, антисемітизму, на жаль, досі наявні. Насилля, упереджене ставлення до ромів вкорінилися в свідомості багатьох правоохоронців, коли йдеться про цю меншину. На часі - створення всеукраїнської правозахисної ромської організації..."

І ще багато слухних думок було в цього енергійного, повного сил чоловіка. І відрадно, що організація, якою він керує уже не один рік, теж увійшла у Асоціацію "Чачіпе" ("Правдивий захист"), основною метою якої є - сприяння об'єднанню і консолідації громадських організацій, що дбають про підвищення рівня правосвідомості, культури, духовності та загального добробуту ромів в Україні, задоволення та захист їх спільних прав та інтересів.

Немало сил, таланту віддає Іван Матюшенко, а також його однодумці, ромському руху на Харківщині. У 1995 році було створено національно-культурне товариство циган. Трохи згодом були організовані ще два товариства "Аме рома" і "Фонд Ловарі". Фонд "Відродження" пішов назустріч харків'янам, виділивши грант на недільну школу. Створили театр "Очі чорні", ансамбль "Бахтале берша".

Оформлення документів жертвам Голокосту, турбота про літніх ромів, забезпечення їх прав на житло, опіку, турбота про підлітків, схильних до правопорушень - усе це в активі товариства.

Дуже часто, - говорив Іван Матюшенко (а він пройшов шлях від продавця до ревізора обласного управління торгівлі), - дорослі роми бояться звертатися за захистом у правозахисні органі-

Микола Юрченко

зації. У їх стосунках із владою немало конфліктів через відсутність паспортів, інших документів. У правоохоронців завжди наготові теза: "Раз ром - значить винен!"

Наше слово з утворенням Асоціації збільшить вагу.

Олександр Бузна, голова громадської організації "Романо дром" м. Миргород Полтавської області:

"Досі у ромів урізані права. Чи довог це буде?"

- Користуючись толерантністю ромів, а також їх неосвіченістю у тій безлічі законів, які ми на сьогодні маємо, їх змушують часто до різних дій, які просто не піддаються здоровому глуздові. Не витримавши катувань, підписують протоколи, різні документи. Згодом на суді відмовляються від своїх підписів. Але...

Я вже розказував на сторінках "Романі Яг" конкретний випадок із свого життя:

Заступник директора агрофірми "Перше травня" Лохвицького району с.Безалий попросив із Миколою Чернявським супроводжувати КамАЗ 94-14 ПОС та водія Бараненка, який вів металобрухт.

Дорогою нас затримала транспортна міліція і дали почалися справжні ігри з Фемідою. Обманним шляхом я був доставлений у Миргородську міліцію, де мене (невинного!) катували, принижували. Старійшини серед ромів - мій батько - дістав інсульт.

Писав у різні високі інстанції, в т.ч. Уповноваженому Верховної Ради з прав людини Нвій Карпатській.

(Продовження на 6 стор.)

(Продовження. Поч. на 5 стор.)

Думається, наша Асоціація може і повинна протистояти негідним діям правоохоронців. Та й не лише ім. Наше покликання - подолання й правового нігілізму підрастаючого покоління.

До роботи, роми!

Микола Юрченко, голова молодіжного історичного і культурно-просвітницького товариства ромів "Терніле", м. Львів:

"Потрібно вчити ромів захищати себе, щоб знали вони свої права. Той факт, що наша організація є в числі засновників ромської Асоціації "Чачіпе" ("Правдивий захист"), обнадійливий. Разом - ми сильніші".

- Чомуш вважається, що роми - це покидьки суспільства. А ми

Наталія Варакута

намагаємося доводити, що це не так. Наше товариство офіційно зареєстроване у 2000-му році. Та фактично працює з 1998. І сьогодні можемо говорити про те, що маємо в своєму активі чимало добрих справ. Це і проведення соціологічних опитувань серед ромів міста та декільох інших областей Західного регіону (випадки дискримінації та порушення прав людини), і, завдяки фонду "Відродження", а також International House організували навчання 10 студентів. Американське посольство посприяло, щоб 6 студентів закінчили комп'ютерні курси.

Потрібно вчити ромів захищати себе, щоб знали вони свої права. Той факт, що наша організація є в числі засновників ромської Асоціації "Чачіпе" ("Правдивий захист"), обнадійливий. Разом - ми сильніші.

"Терніле" у середині травня прийняло у себе (в м. Львові) представників 17 ромських регіональних організацій України. Тренінг "Моніторинг дотримання прав ромів" був організований правозахисним центром товариства "Романі Яг" у рамках проекту, фінансованого Європейським Союзом.

Тренінг проходив під керівництвом координатора Європейського Центру по захисту прав ромів (EERC) Іштвана Феньвеші разом із співробітниками EERC Тароу Бедард та Азам Байбурді. Учасники тренінгу отримали, як кажуть, інформацію з перших уст про мету та завдання моніторингу, як він проводиться, як використувати його результати у захисті прав ромів.

Є у нас певні напрацювання, є нові ідеї.

Наталія Варакута, товариство циганських жінок "Міріля", м. Донецьк:

"У справі правозахисту не мало можуть зробити юристи у дружбі з мас-медіа".

Нічого не додали чи віднімали від мовленого Наталею Варакутою (її цитата на видюоті). Наша газета, маю на увазі "Романі Яг", подавала інтерв'ю з нею - "Романі

Володимир Бамбула

що докола керівника товариства "Міріля" зібралися жінки, яких неоднораз принижувала влада місцевих "князьків" і які можуть і хочуть боротися за свої права.

І цілком має правду незрівняна ворожка на картах Таро Наталія Варакута, коли говорить: "У справі правозахисту немало можуть зробити юристи у дружбі з мас-медіа".

ЗМІ - найпотужніший інструмент формування громадської думки. Розуміння цього привело Наталю Варакуту у газету "Романі Яг" спершу як авторку своєрідного ромського гороскопу "Поради від Ради" (була запрошена й за круглий стіл "Роми і ЗМІ" у березні 2003 року), а згодом - публіциста, якому під силу порушити питання правового захисту свого народу, за потреби залучити адвокатів для судового розгляду справ, де ромів хочуть бачити лише злочинцями - крадіями, брехачами, торговцями наркоти.

У планах товариства - й проведення моніторингу місцевих та всеукраїнських видань, які створюють негативний образ рома, переносячи негативні риси окремих людей на всю націю.

Володимир Бамбула, голова общини циган "Аме рома", м. Золотоноша:

"Якщо послухати працівників міліції, то приблизно половина ромів, намагаючись здобути засоби до існування, порушує правові норми - займається торгівлею краденим, шахрайством, жебрацтвом. Асоціація, я в цьому твердо переконаний, допоможе кваліфікованіше роз'язувати наболілі проблеми".

На сторінках "Романі Яг" Володимир Бамбула розказував про випадок, який трапився з ним та його товаришем: "По дорозі в місто (їхали на базар) зустріли нас кілька міліціонерів. І лише випадок поряткував від незаконного арешту з можливіми побиттям і покалінням. За що? А нізачо. Міліціонери хотіли отримати дармові гроші..."

Ясна річ, літератор (Володимир Бамбула - автор книги "Ци-

ганська доля...") і керівник ромської організації зумів би постояти за себе. Але в подібній ситуації рядова, пересічна людина вела б себе зовсім інакше - тим більше, що повсюдно правоохоронці порушують її права.

Якщо послухати працівників міліції, то приблизно половина ромів, намагаючись здобути засоби до існування, порушує правові норми - займається торгівлею краденим, шахрайством,

Олександр Мещеряков

жебрацтвом. Асоціація, я в цьому твердо переконаний, допоможе кваліфікованіше роз'язувати наболілі проблеми.

А тих проблем (наболілих!) накопичилося чимало, хоч община циган "Аме рома" на сьогодні є сильною. А це означає - з її керівництвом, членами та й всіма ромами Золотоноші - вже... рахуються. "Шкода, - зізнався Володимир Бамбула, - що влада не допустила, аби на виборах депутатом став наш кандидат... А кандидатом від ромів був Володимир Мірошинченко: на дільниці при повторному голосуванні брали участь всього 144 виборці. З них 100 голосували за Володимира Мірошинченка. А депутатом стала інша людина..."

Скажіть, а хіба це не порушення прав? Має повсюдно в державі панувати один ПАН - Закон. Наші цигани вірять: їх зуміють захистити. Адже Європейський центр підтримує..."

Олександр Мещеряков, голова товариства ромської культури "Амаро Девес", м. Кременчук, Полтавської області:

"Чи мають можливість роми задовольняти свої культурні потреби? Нещодавно проведено опитування (соцдослідження), яке разом із іншими проблемами ми визначило й "культурні запити ромів", показало: лише п'ята частина (22%) вважають, що в Україні забезпечені умови для культурного розвитку ромів значною або певною мірою..."

Про місто Кременчук ніні знають далеко за межами України, в т.ч. й Європейському центрі за публікаціями головного редактора газети "Кремьн" Ольги Оленч. То вона розказала про Освенцим, влаштований ромській родині (читачі, вочевидь, пам'ятають і статтю в "Романі Яг" на цю тему). Мов та левиця, домагалася редактора і чудова поетеса реагування на публікації, притягнення до кримінальної відповідальності високих міліцейських чинів...

Кременчук - це місто, де в колонії відбував першу відсидку

нинішній прем'єр-міністр і кандидат у Президенти Віктор Янукович. І про це розказала газета - по-справжньому смілива, бойова. На її сторінках публікуються матеріали на правову тематику, з проблем культури (Ольга Оленч була учасницею міжнародної конференції в Ужгороді "Роми і ЗМІ", авторка цього розвороту представляла читачам "Романі Яг" її блискучу поему про Гарсія Лорку).

Андрій Сенченко

У її жилах, себто головного редактора газети, тече і ромська кров.

Олександр Мещеряков дбає, аби розвивалася ромська культура. Діє художній колектив "Амала" - лауреат міжнародного фестивалю ромського мистецтва у Києві. Він сам пише музику. Директор чи не першого в Україні ресторану з національною кухнею, ромською музикою (у фестивалі нацменшин був задіяний як художній колектив "Амала", так і сам ресторан) дотримується думки: право на ромську культуру треба захищати. Тому й з таким інтересом знайомився під час свого відрядження в Ужгород, на свято з нагоди 10-річчя товариства "Романі Яг", з набутками у галузі духовності і всеукраїнський двотижневик "Романі Яг", і газета "Кремьн", він у цьому переконаний, не відмовлять йому, коли подасть найкритичнішу статтю про невагу місцевої влади (та й на рівні держави) до культури народу рома.

Чи мають можливість роми задовольняти свої культурні потреби? Нещодавно проведено опитування (соцдослідження), - говорив голова товариства, - яке разом із іншими проблемами ми визначило й "культурні запити ромів", показало: лише п'ята частина (22%) вважають, що в Україні забезпечені умови для культурного розвитку ромів значною або певною мірою...

Андрій Сенченко, голова Вінницького регіонального центру культури та мистецтва циганського народу "Девіле Рома", м. Вінниця:

"Необхідно припинити дискримінацію ромів. Якщо кримінал - кажуть, роми. Доки це буде?"

Андрія Сенченка не треба представляти. Він сам себе давно уже представив і українцям, і ромам, і представникам інших національностей - автор музики до віршів "Українська мова" учня всевітнього відомого хірурга Єлізарова, поета-вигнанця Василя Берка, "Пане полковнику" Анатолія Жуничського та інших. Це він у співпраці з московською поетесою Лідєю Лут-

ковою записав магнітний альбом "Московський перехід".

Андрій Сенченко поет від Бога. І в цьому переконає його перша книга "Бумеранг" (про неї писала "Романі Яг").

Та не про це сьогодні мова. Добрий знак, що Вінницький регіональний центр культури та мистецтва - серед букету організації співзасновників правозахисної ромської Асоціації "Чачіпе" ("Правдивий захист"). Отже, можна сподіватися роми в

Жужуна Дудучава

особі Андрія Сенченка, його праворучи - Наталії Немової, численного активу докладатимуть усіх зусиль для поліпшення важкого матеріального становища ромського населення (переважає більшість сімей Вінниці та області перебувають за межею бідності), його правозахисту, збереженню цінностей, власне, ромської культури.

Необхідно припинити дискримінацію ромів. Якщо кримінал - кажуть, роми. Доки це буде?

Правозахист - це підтримка ромських культурних центрів, театрів, недільних шкіл, які мають стати осередками культури.

Правозахист - це підтримка ромських видань, проведення просвітньо-виховної роботи...

Жужуна Дудучава, голова обласного ромського товариства "Романо Зборо", м. Одеса:

"Багато проблем вирішувати, а це більше чекають на вирішення - процеси шлюбності та народжуваності, сприяння економічному способу життя ромської сім'ї, традиційний погляд на статеві стосунки, культурно-етнічні особливості ромів (багатодітність)... Умови відсутності належної медичної допомоги..."

Те, що Жужуна Дудучава стала міс-Одеса, - не випадковість. Вона прагнула повернути увагу владоможців Одеси до свого народу. І її учениця теж здобула титул красуні - ("Романі Яг" подавала матеріал про життя-буття членів товариства "Романо Зборо" та його голови).

Менеджер з ресторану стала осередком, до якого (наче вогника) потягнулися жінки та дітята одного з мікрорайонів міста, яке здавна називають "ромським".

Жужуна танцювала у костюмі, пошитому з целофанових мішечків. Це дивувало, скажимо, українці, які прочитали про це у газеті й... не хотіли вірити. Але ж споконвік ромська жінка була беригинею родинного вогнища, винахідливою, здатною шокувати...

Дудучава говорила:

- Багато проблем вирішувати, а це більше чекають на вирі-

НА НОГИ СІ ЗОР

шення - процеси шлюбності та народжуваності, сприяння економічному способу життя ромської сім'ї, традиційний погляд на ставтеві стосунки, культурно-етнічні особливості ромів (багатодітність)... Умови відсутності належної медичної допомоги...

Днями Одесу відвідав народний депутат України, почесний ректор Київського національного університету культури і мистецтв Михайло Поплавський. На

виступали на фестивалі ромського мистецтва у столиці, гастролювали...

І нехай хтось заперечить Михайла Москальову, коли він каже: "Існує в Україні не лише російська, українська, а й ромська культура. Її нам треба і розвивати, і захищати."

Юрій Іваненко, голова Херсонського міського товариства циган, м. Херсон:

"Про зроблене нашим товариством відомо. У напрямку

Михайло Козимиренко, голова товариства ромської культури "Романо Кхам", м. Коростень Житомирської області:

"Відбитки пальців знімали тільки в осіб ромської національності, процедура проводилася в грубій формі, з образами, залякуваннями і приниженням людської гідності громадян України..."

Для ромів Закарпаття, та й усієї України, а також за її ме-

давно створена (у квітні минулого року), але поступово міцніє, сприяє духовному, фізичному, патріотичному вихованню, веде правовий захист ромів, подає матеріальну допомогу найнезахищенішим".

"Роми у місті ще якось можуть утримувати сім'ї, посилати дітей у школи. Та у селах віддалених районів вони бідують, суціль безробітні," - говорив Едуард вашому кореспонденту у редакції "Романі Яг". Він саме збирався поступати на юридичний факультет університету...

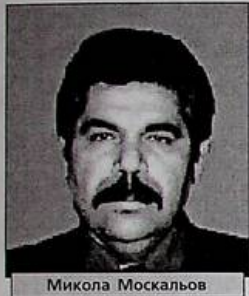
Майбутній юрист стурбований, що його народ не може забезпечити своїм родинам гідний спосіб життя. Колись традиційне ремесло годувало ромів, але сьогодні відмирають популярні професії. Прикро писати, але єдина

інтереси ромського народу і Василь Кириченко.

Людмила Кравченко мало працює серед ромського жіноцтва. Її гострі статті, кореспонденції про порушення прав ромів можна читати на сторінках "Романі Яг".

Недоїдання, погане забезпечення ромів одягом - причина різних хвороб, порушення нормального розвитку підрастаючого покоління. Певне число дітей пропускає через вище перераховані причини заняття у школах.

Громадська організація "Терні зор" немало працює і в напрямку об'єктивного висвітлення у ЗМІ життя та побуту ромів, оперативно реагує на неправильні ставлення до ромів з боку представників органів влади, працівників міліції, медичних, освітніх та інших державних закладів.

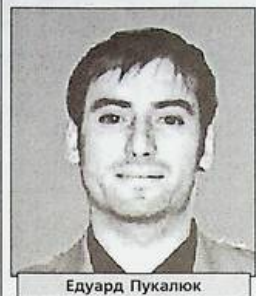
Микола Москальов

Юрій Іваненко

Михайло Козимиренко

Едуард Пукалюк

Рустам Андрійченко

прес-конференції зайшла мова і про навчання ромів в університеті культури, його випускників. Михайло Михайлович відповів: "Роми при вступі у вуз культури не мають ніяких пільг. А його випускники - це відомі артисти Петя Чорний, Діма Клімашенко... То найкращі друзі. Я люблю й поважаю ромський етнос і фольклор..."

Жужуна Дудучава цілком згодна з почесним ректором (одна із авторів розповіді про його приїзд у Одесу). Свій матеріал (разом із Оленою Остапович) надіслали в "Романі Яг". А ще вона вже в Асоціації "Чачіне" ("Правдивий захист") домагатиметься пільг для ромів, котрі хочуть стати студентами Київського національного університету культури і мистецтв...

У об'єднанні сила!

Микола Москальов, голова Сумського громадського об'єднання ромської культури "Девлеса Рома", м. Суми:

"Існує в Україні не лише російська, українська, а й ромська культура. Її нам треба і розвивати, і захищати".

- На жаль, доводиться говорити, що й на сторінках всеукраїнського двотижневика через різні причини все ще обмаль матеріалів про культуру ромів, їх побут.

Микола Москальов переконаний, що не треба забувати про своє минуле, але слід думати про своє сучасне.

Хочеться вірити, що саме захист ромської культури у буквальному значенні цього слова, спричинив до того, що громадське об'єднання "Девлеса Рома" - нині серед співзасновників асоціації "Чачіне" ("Правдивий захист").

Вивчення мови, культури, звичаїв - ось чим займається товариство. А відточується майстерність тих, хто шанує фольклор, обрядовість, сучасні традиції цього унікального народу - в естрадно-фольклорній групі, інших колективах. Були навіть учасниками конкурсу хореографії ім. Верського,

правового виховання ми в нашій громаді теж ведемо роботу. Але слід звернути більшу увагу на проблеми бездоглядності ромських дітей та дитячої праці, дотримання правових норм тощо."

Ромське населення міста Херсон, як і багатьох інших міст, сіл в Україні, потерпає від дискримінації, перебуває у важкому матеріальному становищі. Матеріальні проблеми (погляд із юридично-правовими) утворюють немало питань, розв'язок на які роми шукають, звертаючись і до місцевої організації.

Чи завжди можуть допомогти? Юрій Іваненко знає не з книг чи чужих переказів про будні й свята своїх одноплемінників. Нелегко їх життя. І лише організовані громади допомагають зберегти, не дати зникнути своїй культурі, традиції. Те, що упродовж століть кочового життя народ не розтратив себе, а зберіг традиції, доповнив їх елементами сучасності - може викликати лише подив, захоплення.

Роми - теж люди зі своїми проблемами, переживаннями, турботами... Тому і стало товариство засновником Асоціації.

Влада раніше зовсім не звертала на ромів уваги, повсюдно порушуючи їх права. Та будь-яка одиниця - то не є сила. А вже дві, десять і більше - здатні протистояти державній машині дискримінації, нерозуміння, утисків.

"Про зроблене нашим товариством відомо. У напрямку правового виховання ми в нашій громаді теж ведемо роботу. Але слід звернути більшу увагу на проблеми бездоглядності ромських дітей та дитячої праці, дотримання правових норм тощо", - підкреслив під час зустрічі Юрій Іваненко.

Влада не повинна займати споглядалу позицію. Роми їй потрібні лише на вибори. Та "фальшива" увага, як і такі ж фальшиві подячки, після виборів закінчуються.

Зростає національна свідомість. Цього тримаймося, це розвиваймо!

жами сущих, Міха (Михайло) Козимиренко зробив більше відкриттів і різних інститутів, які вивчають цей загадковий народ... Своєю творчістю, громадсько-культурною діяльністю, та й власним життям... Доволі промовистий приклад: коли заховорів поет, у редакції "Романі Яг" приїхав його заступник (високий, дужий ром соромився сліз, які стікали обличчям, коли розказував, що в місцевій лікарні вже переняв важку операцію на шлунок, а ще треба й другу, бо підозрюють пухлину...). І ми в колективі написали короткого листа колишньому губернатору Закарпаття, нині голові Державного Комітету Національності та міграції, аби чим міг, тим допоміг...

Хочу вірити: Міха Козимиренко переборв хворобу, бо відчув: його люблять не лише роми Коростеня та Житомирщини, інших міст і областей, а й українці... Він їм усім потрібен.

"Чи всі рівні перед законом?" Гнівний матеріал на цю тему лише голова товариства. Його, як і інших ромів Коростеня (а їхні заяви є у портфелі редакції) свистулово.

"Відбитки пальців знімали тільки в осіб ромської національності, процедура проводилася в грубій формі, з образами, залякуваннями і приниженням людської гідності громадян України..."

- Я вважаю - наш народ маленький, але маленький зі кількістю, він збагатив культуру різних народів. Я пишаюся тим, що роми ніколи ні з ким не воювали, ніколи не винаходили атомних бомб, ніколи не запаскудили ні одної річки. Роми - це дити природи і це, мабуть, найвища філософія - не зважати іншим жити на світі.

Співпраця з Асоціацією - тільки нам на користь.

Нічого не додаси й не віднімеш від мовленого Козимиренком.

Едуард Пукалюк, голова громадської організації "Роми Волині", м.Луцьк:

"Наша організація хоч і не тьк

родина ковалів-ромів на Волині відроджує давнє ремесло...

Ситуація з ромами Волині важка і складна. Уряд не виявляє зацікавленості до того, як вийти з неї. Великі надії покладаються на освіту - до того ж у різних напрямках - торгівлі, медицині, педагогіці, правовому аспекті.

"Наша організація, - вважає Едуард Пукалюк, - хоч і не так давно створена (у квітні минулого року), але поступово міцніє, сприяє духовному, фізичному, патріотичному вихованню, веде правовий захист ромів, подає матеріальну допомогу найнезахищенішим."

Загальне погіршення економічної ситуації - причина безробіття сотень ромів Волині. Населення недоїдає (особливо в дітях). Та й не задовольняються культурні запити, зокрема молоді, має місце дискримінація тощо.

Громадська організація "Роми Волині", очолювана Едуардом Пукалюком, майбутнім юристом, стала засновником Асоціації "Чачіне" ("Правдивий захист"). Разом легше шукати виходу з тої ситуації, в яку загнані роми на 13-ому році незалежності України.

Рустам Андрійченко, Василь Кириченко, Людмила Кравченко - молодіжна організація "Терні зор", м.Бровари Київської області:

"Спількування з досвідченими юристами, а такі є в Асоціації "Чачіне", з представниками ромських організацій різних областей, представниками правозахисного центру - добра школа для молодих".

Рустам Андрійченко продовжує свою думку: "Адже мені, молодому юристові, доводиться розв'язувати чимало складних проблем (захистити як адвокату ромської організації своїх співплемінників), котрі через ті чи інші причини потрапили у бід".

Готувався (серйозно займаючись на юридичному факультеті Київського інституту туризму і права) захищати, відстоювати

Працюють і в напрямку подолання низької правової культури. Багато хто із ромів звернувся в можливість відстоювати свої права, довести правоту чиновникам.

ПОСТФАКТУМ

Зарєстровано організацію. Що далі? Необхідно братися з усією відповідальністю за втілення в життя задекларованих питань, проблем. Практика ігнорування потреб ромів, відомо, призвела до того, що від держави вже мало хто чогось очікує. Роми потребують допомоги, захисту у громаді, звертаються до ромських лідерів. Домінують прохання захистити від безпідставних обвинувачень з боку правоохоронних органів.

Асоціація "Чачіне" ("Правдивий захист") повинна працювати і в напрямку квот для платного навчання ромів, куди прийом здійснюється без вступних іспитів. Особливо потрібні професії учителів, лікарів, юристів і т.ін.

Віце-президент ІВС (Нью-Йорк) Дебора Хардінг сказала одному з експертів: "Якщо демократичні держави, що виникли після розпаду тоталітарної системи, не повернуться обличчям до ромської програми, то їх нестійка економіка не витримає тих необмежених виплат, які їм доведеться виплачувати ромам згодом".

А як живуть роми серед інших народів? Як ставляться до них? Теж важливе питання.

Асоціація створена. Крім вищезазначених засновників, до неї входять також національно-культурне об'єднання "Амала", очолюване Ігорем Крикуновим, ромське національне товариство "Ромен" м.Угледар Донецької області яке очолює Володимир Ніколаєнко та Сімферопольська міська організація "Ромське культурно-просвітне товариство", очолюване Ларисою Пашковською. Хотілось би, щоб діяльність Асоціації була справжньою, не задля галочки та чихихосі амбіцій. Вона повинна перерости стереотипи у ставленні до ромів.

Юлія Зейкан

Таміла Вісціцька

ВЕЛЯТИНО

ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНИЙ НАРИС

Засновник родини велятинських Магів прийшов у село не знати звідки, оженився на велятинці Юлі, яка мала земельний

Серед велятинців, окрім русинів, угорців, волхів, були цигани і євреї. Вихідці з Індокітаю, цигани, за вельніям доли, розселилися по всьому світу ще в V ст. В Угорщині цигани проживали здавна, на території Закарпаття - з XIII ст.

У велятинських списках землевласників-платників податків за 1865 р. (списки, до речі, неповні) жодна з циганських сімей не значиться. Наступні списки масмо за 1909 р., де вже є прізвища Магів, Микулянів, Галамбіців, Ракоці. Отже, цигани оселилися у Велятині раніше 1909 р., але пізніше 1865 р.

За свідченням місцевих старожилів, циганські сім'ї були багатодітними, мали по 10 -15 дітей. Засобом існування служило ковальське ремесло. Окрім того, кожна сім'я мала земельну ділянку, тримала домашню худобу, птицю.

наділ. Тримали коні, що давало змогу підробляти на різних перевезеннях. Старший син вивчився на гусяря (гудака), ходив грати на весіллях, цим утримував сім'ю. Колись гудаку давали буханець хліба, пляшку горілки, курку. За радянської влади родина Магів вступила в колгосп. Двоє представників з родини Магів служили у загоні велятинської міліції.

На сьогодні у Велятині не проживає жоден із нащадків Магів. Родоначальниця велятинських Микулянів оселилася у Велятині з сином Іваном. Той одружився з Анцією Митрович із Вагаца. За свідченням велятинця Дмитра Івановича Удула, 1910 р.н., Анця не була циганкою і носила прізвище матері (решта дітей у цій родині мали прізвище Легач). Влічим Івана Микуляна мав прізвище (чи прізвисько) Солонинка. Іван з дружиною, десятьма дітьми та з матір'ю і влічимом

жили у хатинці, збудованій на пагорбку Ящериця.

Старий Солонинка ковалював, Іван обробляв землю та ходив по наймах. Дочка Василина (1915 р.н.) служила з малих літ у попа; ходила по наймах і друга дочка - Христина. Сини Михайло та Юра отримали у спадщину від своїх предків-циган музичні здібності й гусяря на весіллях. До речі, Василина також була музично обдарованою. Вийшовши заміж за Івана Ракоці, разом з чоловіком ходила грати на весіллях: чоловік - на скрипці, а вона - на бубні.

Христина одружилася з хустянином Юрієм Йосиповичем Ловасом, народила двох синів, Юру та Йосипа, і дочку Ірину. Сини звели на дідиці два великі будинки. Перша дружина Юрія Ловаса - чувашка Валя - народила сина Юру та дочку Тетяну, друга дружина - Регіна, також чувашка, народила сина Сергія. Юра оженився втретє на росіянці Тамарі.

Йосип Ловас спочатку одружився на росіянці Валі з Пермь, розлучився, одружився вдруге на росіянці Галі з Кіровоградської області, яка народила сина Івана. Юра та Йосип Ловаси весь час

У 2000 році у видавництві "Закарпаття" вийшла друком багаторічна праця Таміли Вісціцької - історико-етнографічний нарис закарпатського села Велятино, що знаходиться під схилами Карпат (Хустський район). Конкретні факти, знайдені в державних архівах, свідчать про нелегке життя селян невеликого населеного пункту і показують, як ті чи інші історичні процеси відбилися на долях його мешканців.

Пропонуємо читачам відомості про ромські сім'ї, через які можна дізнатися про їх соціальний стан, заняття, любов до ковальства та музики, що передавалася з покоління в покоління тощо.

ВЕЛЯТИНО

Історія села - історія народу

виїжджали на заробітки у різні області Росії, вочевидь, цим і пояснюються їх сімейні негаразди. Династію велятинських Ракоці заснував Ілько.

Як розповідали старожили, Ілько вирував діляночку в лісі, побудував там невеличку колибу, в якій і прожив усе життя, заробляючи на хліб насущний ковальством.

У родині Ракоці збереглася згадка про їхнього предка, який воював у війську Кошута. "І вернувся з катунів на коні. І був великим газдою, отримував пенсію від уряду." (Записано від Івана Ракоці, нащадка хороброго воюки).

Ілько Ракоці мав двох синів - Михайла та Івана. Михайло успадкував гарячу кров свого предка, проте слави зажив інакшої - майже все життя провів у в'язницях за бешкети. Іван мав музичні здібності і став сільським гусярем. Узав шлюб з Василюною Микуляною, яка народила 15 дітей (вижило 9). 1942 р. був призваний у мадярську армію. На східному фронті Івана поранили в ногу, а 16 січня 1943 р. він був демобілізований як інвалід. У 1944 р. Іван придбав за 200 пенів клаптик землі на Мочарі, збудував там

жижку - дещо ліпшу за колибу Ілька, але таку малу, що важко уявити: як могли тут троє дорослих і п'ятнадцятеро дітей розміститися бодай на одну нч, не то що жити протягом років. За радянських часів Іван збудував поряд будиночок на одну кімнату і сини. Діти обзавелися своїми сім'ями і роз'їхалися хто куди. Помер Іван Ракоці 1991 р. у віці 82 літ, незабаром померла й дружина Василина. На сьогодні нащадки Ракоці у Велятині не проживають.

З якого краю прийшов у село Галамбіца, не встановлено. Займався ковальством. Привів із Новоселиці жінку на прізвище Світлик із сином Михайлом. Галамбіца одружився з тією жінкою, усиновив хлопця, дав своє прізвище. Так виник велятинський рід Галамбіців, хоч прямих нащадків у коваля Галамбіці не було. За свідченням старожилів і родичів Галамбіців, його дружина була зваятим курцем. Звичка курити не властива жінкам-русинкам тих часів, тож є підстави гадати, що Галамбіца одружився на циганці.

Родинам циганського походження (7 родин) у 1909 р. належало землі приблизно 2 гольди.

Таміла Вісціцька

НА ТРИБУНУ СЕРПНЕВИХ КОНФЕРЕНЦІЙ

ПОГЛЯД УЧИТЕЛЯ НА ПРЕДМЕТ

(Закінчення. Поч. на 1 стор.)

Очевидно, слід уже перейти від неповного вивчення учнями історії рідної країни до такого,

яке би давало уявлення про Україну як поліетнічну державу. Адже, як зазначав у своєму виступі на одному з освітянських форумів Борис Чижевський, начальник відділу національних меншин та навчальних закладів нового типу Головного управління середньої освіти Міністерства освіти України: "Навчання системи освіти покликана забезпечити не тільки підготовку конкурентноздатних спеціалістів з академіч-

ним або технічним рівнем знань, практичних умінь і навичок, адаптованих і здатних адаптуватися до нових умов, включених в систему підготовки на основі безперервної освіти, людей, відкритих майбутньому, а й сповідати такі цінності, як міжнаціональна і міжнародна гармонія, взаємодовіра і взаємоповага, плюралізм, нетерпимість до різних проявів расизму, терпимість".

ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ РОМІВ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ

Свого часу, ще з лютого 2000 року, на 696-му засіданні Ради Міністрів Європи було прийнято рекомендацію №R (2000) 4 "Про освіту дітей рома/циган у Європі", в якій визначалися принципи освітньої політики щодо ромських дітей в Європі.

9-й пункт другого розділу "Навчальні плани і навчальні матеріали" рекомендує: "Навчальний план у цілому і навчальні матеріали треба будувати таким чином, щоб враховувати культурну ідентичність дітей рома/ци-

ган. Історію та культуру романів треба вводити в навчальні матеріали з метою відобразити культурну ідентичність дітей ромів. Слід заохочувати участь представників громади ромів у розробленні навчальних матеріалів з історії, культури або мови ромів".

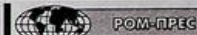
В Україні цей процес - викладання ромської історії - не набув широкого поширення. Мусимо зразу зауважити: введення в шкільний компонент програми факультативного вивчення історії ромів ускладнений через відсутність потрібної літератури в бібліотеках та книгарнях. У шкільних обмежений доступ до великої бази даних (навіть у бібліотеці Київського Національного університету ім.Т.Шевченка кількість книг у бібліографічному відділі про ромів складає не більше двадцяти). Крім того, вчителі не володіють підготовкою у розробці спеціалістів, які би мали готуватися і складатися принаймні кандидатами педагогічних наук різноманітних наукових підрозділів НАПН. Що ми маємо на сьогодні? За нашими даними, розроблено тільки два методичні посібники, і то вчителів, не фахівців з історії, біології і філології - в Ужгороді та Ізмаїлі. В основу цих по-

сібників взято публікації з газети "Романі Яг". Це і не дивно, оскільки єдина ромська газета публікує неупереджені матеріали з історії, культури, традицій ромів різних етнічних груп. Але цього, однак, мало для посібника.

На одній з нещодавно проведених Інтернетових конференцій, що пройшла в Москві, ряд визначних діячів ромського руху виступили з своїм баченням вивчення історії в школі: "Ми вчимо історію інших етносів, серед яких живемо. А чому ми не можемо вивчати свою історію на окремих заняттях - за вибором?" Цю думку висловила ромська журналістка з Македонії Васка Мустафа. Питання не просте. Воно потребує широкого дискусії як спеціалістів-істориків, так і лідерів ромських громад, які б спонукали до більш широкого взаємодіюваності населення про історичний процес. А взаємодіюваність, у свою чергу, знищила б сам ґрунт для конфліктів і попередила б такі ганебні явища, як ромські погроми, які, на жаль, і досі щорічно чиняться в Україні.

Прислухаймося до слів згаданого вже Б.Чижевського: "Освіта розглядається як засіб залучення до різноманітності життя і способу дій суспільства, тобто до його культури в широкому розумінні слова".

Евгенія Навроцька,
відмінник освіти України,
вчитель-методист

Рак можна вилікувати

Українські вчені зареєстрували протираккову вакцину, що може врятувати людей, хворих на рак.

Дослідження велися протягом 30 років. Вакцину виготовляють із пухлинних клітин хворого та мікробів картопляної палички. З допомогою вакцини імунна система впізнає нові ракові клітини та вбиває їх.

Винаходом українців уже зацікавилися у багатьох країнах. Вчені ще не запатентували винаходу, бо ліцензія коштує більш ніж 50 тисяч доларів США.

Буде нагорода українським журналістам

Для журналістів Білорусії, Молдови, Румунії та України Австрійське представництво міжнародної журналістської організації "Репортери без кордонів" встановили нагороду "Свобода слова-2004" - сигнал для Європи.

Претенденти на нагороду (журналісти до 40 років) повинні представити зразки своїх робіт (друковані статті, теле- і радіопередачі тощо) до 15 вересня 2004 року.

Нагорода становить 15 000 євро.

ПОВЕРТАЮЧИСЬ ДО НАДРУКОВАНОГО

чепити" на Василя. Отримавши таку інформацію у міліції, невдовзі гурт "розшуківиків" з'явився у ромському таборі. Вони виганяли ромів з їхніх осель на вулицю і били всіх, хто їм потрапляв під руку, гумовими палицями. Вимагали від усіх, щоб сказали, де знаходиться "крадій", ром на прізвище Роберт. А коли його знайшли, то дуже били. Мати накрила собою сина, але це не допомог-

Дорослі, як з'ясувалося, уді працювали на городах великодобронських селян - копали картоплю. Ми дочекалися обідньої перерви - і роми, які працювали у наймах, дружно з'явилися у таборі. Вони одразу впізнали нас і наперевіж почали скаржитися на те, що відтоді, як написали у прокуратуру, відповіді не отримали.

- Збираємося знову йти у районну прокуратуру, щоб нам дали конкретну відповідь, адже через неправомірні дії правоохоронних органів ми хочемо подати справу до суду, - заявив старшина табору.

- З нами так поводитися, що я не міг захистити навіть себе, а не те, що інших, коли били ромів, - скаржитися Василь Лакатош-старший.

стільки дітей, що стало тісно. Вони, замурзані й босі, допитливо дивилися мені у очі. Я поцікавилася у депутата сільської ради Василя Ернестовича:

- Чому діти не відпочивають у таборах відпочинку при школі?

- Наші діти ніколи не відпочивали, їм ніколи не виділяли ніяких путівок, тому вони влітку всі вдома. У нашому таборі - 51 будинок, а в кожній оселі в середньому по 5-7 дітей, є навіть 12. У нас є ромська школа, куди в один клас ходять усі діти - від 6 до 16 років. Толком читати і писати вони не вміють. А про табір відпочинку й мови не може бути.

Повернувшись в Ужгород, я вирішила звернутися до обласного прокурора Володимира Яку-

Прокурор відповів:

- За висновками службової перевірки була прийнята постановою від 5.05.2004 року, яку затвердив заступник начальника УМВС по кадрах п. Петрицюк. У відділі внутрішньої безпеки дійшли висновку, що у тій ситуації, що сталася у ромському таборі, працівники міліції неправомірно дій не скоювали. Тому прокурором Ужгородського району було відмовлено у порушенні кримінальної справи.

"Після зустрічі у прес-центрі в облдержадміністрації, де ви попросили мене з'ясувати правомірність дій щодо побиття ромів у великодобронському таборі, - продовжив В. Лемак, - я дав вказівку працівникам обласної прокуратури з'ясувати зако-

у статті "Переполюх у ромському таборі", опублікованій у нашій газеті 21 квітня 2004 р. у №8(50), повідомлялося про надзвичайний вчинок "охоронців порядку" щодо ромської громади у с. Велика Добронь, що на Закарпатті, проте ніяких заходів владними структурами не було вжито, як і не повідомлено про результати слідства людям, яких образили, хоч потерпілі зверталися у районну прокуратуру зі скаргою.

Коротко нагадаю про події, які сталися у с. В. Добронь Ужгородського району 28 березня нинішнього року.

Була неділя, сільські люди, зазвичай, у цей день відпочивають або займаються поточними справами. Однак їхній спокій порушив кортеж легкових машин, який з'явився у ромському таборі. З машин вишло близько 20 працівників правоохоронних органів у цивільному, щоб знайти підозрюваного крадія велосипедів у с. Лучки Мукачівського району. Підозрювали рома Василя Лакатоша на прізвище Роберт. Підозрюваний у день крадіжки був у с. В. Лучки, бо його дружина з цього села і лежала там у лікарні. Побачили його там "недруги", з якими він колись кулаками з'ясував стосунки. Щоб помститися, вони виіршили крадіжку велосипедів "по-

ло. Матір так побили, що вона потрапила у лікарню зі струмом головного мозку. Отримав uszkodження і батько підозрюваного Василь Ернестович Лакатош - депутат сільської ради. Йому вибили передній зуб. Однак Роберта схопили і повезли у Мукачево. Зі слів Роберта, вину на себе він взяв тому, що його дуже били. Під час відтворення крадіжки у с. В. Лучки він не міг нічого показати, бо її не скоював. Звідти йому вдалося втекти. Коли його зловили знову в своєму селі, то весь табір прийшов йому на допомогу, і не дали хлопця забрати. Адже він переконав людей, що ніяких велосипедів не брав. Однак ромів знову били жорстко.

Це питання порушувалося в засобах масової інформації, зокрема у газетах "Правозахист" і "Трибуна", проте ніякої реакції з боку владних структур не було. Цю "тишу" я вирішила порушити і знову відвідала ромський табір у с. В. Добронь. Побачивши кореспондентську машину, діти і старші роми тісним колом оточили нас.

Невдовзі з'явився і Роберт. Він теж збирав у селян картоплю.

- Як почувате себе? - запитую.

- Уже краще, але боюся, часто вдома не ночую, а ті жахливі події весь час у мене перед очима. Дійшли чутки, що крадій тих злощасних велосипедів нби знайшли, тому я вільніше почуваюся. Постійної роботи не маю, радію, коли мене запрошують селяни на свої городи. Працювати йду разом з батьком, сам боюся.

Навколо машини зібралос

я бовича Лемака. Спочатку мене зустрів начальник відділу прийомів громадян з питань розгляду листів та прийом громадян Василь Павлович Кривка. Він попросив мене зачекати, поки збере матеріали щодо подій у с. В. Добронь для обласного прокурора.

І от я в кабінеті Володимира Якубовича.

- Який результат розслідування і на якій стадії перебуває справа щодо побиття ромів у с. В. Добронь Ужгородського району?

номірність рішення, прийнятого прокурором Ужгородського району. Після ознайомлення і вивчення матеріалів слідства, було встановлено, що районний прокурор передчасно прийняв таке рішення, а тому його постанову обласною прокуратурою скасовано, усі матеріали направлені на додаткову перевірку. Ця перевірка закріплена за заступником прокурора району. Слідство триває."

Отже, сподіваємося, що істина восторжествує, винні будуть покарані, а потерпілі отримають відшкодування за матеріальні й моральні збитки.

Валентина Опаленик

На світлинах:

Василь Лакатош-молодший на прізвище Роберт (зліва) зі своєю дружиною і батьком Василем Ернестовичем, депутатом сільської ради;

великодобронські ромські діти, які нудьгають під час літніх канікул у себе в таборі. - про них ніхто не потурбувався.

ПРАВОВИЙ ВСЕОБУЧ

РАМКОВА КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Рамкова конвенція ратифікована Верховною Радою України 26 січня 1998 року. Положення документа національного законодавства України стосовно пріоритетності загальною визнаних норм міжнародного права на норма статті 9 Конституції України про те, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, роблять міжнародно-правові зобов'язання держави базовими при здійсненні державної політики у сферах міжнародно-національних відносин та захисту прав національних меншин.

Що таке Рамкова конвенція про захист національних меншин?

Рамкова конвенція, яка набула чинності 1 лютого 1998 року, є одним із основних міжнародних документів, що повинен захищати права осіб, які належать до національних меншин. Держави-учасниці цієї Конвенції зобов'язуються забезпечувати повну та реальну правову рівність осіб, які належать до національних меншин, в усіх сферах економічного, соціального, політичного та культурного життя за дотримання умов, що дозволятимуть їх виявляти, зберігати та розвивати їхню культуру та самобутність.

Чому Конвенція називається "рамковою"?

Слово "рамкова" визначає пра-

вові рамки для держав, у яких через національне законодавство та відповідну політику на урядовому рівні - положення цієї Конвенції узгоджуються з реальною ситуацією в кожній країні-учасниці. Це жодним чином не знижує рівень правового зобов'язання за цим документом.

Що таке національна меншина?

У Рамковій конвенції не міститься визначення поняття "національна меншина", оскільки держави-члени Ради Європи не узгодили загального визначення цього поняття. Тому кожна зі сторін Рамкової конвенції наділена правом розсуду в питанні визначення груп, які будуть зараховані до поля дії Конвенції в межах юрисдикції тієї чи іншої держави. Тим не менш, та-

кий відбір повинен бути здійснений чесно та відповідно до загальних принципів міжнародного права і засадних принципів, встановлених у статті 3 Рамкової конвенції.

Хто встановлює належність особи до національної меншини?

Кожна особа має право вільно вирішувати, вважатися їй такою, що належить до національної меншини, чи ні.

Це зовсім не означає, що кожна особа може на власний розсуд довільно визначати свою належність до будь-якої національної меншини. Вибір кожної особи повинен бути оснований на об'єктивних критеріях, що пов'язані з такими індивідуальними характеристиками цієї особи, якими є мова, релігія та культура.

Які зобов'язання держави-учасниці беруться виконувати після ратифікації ними Рамкової конвенції?

Положення Рамкової конвенції охоплюють широкий перелік питань, серед яких, окрім інших, є такі:

- Недискримінаційний підхід.
- Підтримка реальної рівноправності.

- Створення умов, сприятливих для збереження та розвитку культури, релігії, мови та традицій.
- Свобода мирних зібрань, об'єднань, думки, совісті та релігії.
- Доступ до засобів масової інформації та їх використання.
- Мовні свободи:
- використання мов меншин у приватній та публічній сферах життя, а також у спілкуванні з органами державної влади;
- використання свого прізвища та імені мовою меншин;
- публічне виставлення вивісок, надписів та іншої інформації приватного характеру мовою меншин;
- вживання топонімів мовою меншин.
- Освіта:
- викладання мови меншин та навчання цієї мовою;
- свобода створювати освітні та учбові заклади.
- Транскордонні контакти.
- Міжнародне та транскордонне співробітництво.
- Участь в економічному, культурному та соціальному житті.
- Участь у громадському житті.
- Заведення примусової асиміляції.

ПОЛІСМЕНІВ ЗВИНУВАЛИ У ВИМАГАННІ ГРОШЕЙ ВІД РОМІВ

За повідомленням московської газети "Коммерсант" від 10.06.04, група полісменів була заарештована в Новосібрську в підозрі вимагання великих сум грошей від міських ромів (циган). 4 полісмени нбито вимагали близько 1 млн. доларів від своїх жертв, чинячи кіднепінг і, завадяючи тортуру членам однієї з сімей, поки їхні вимоги не були виконані.

У листопаді один з ромів був підданий тортурам протягом 7 днів, після чого як його завезли до лісу, на околицю міста. Він і його родичі вирішили не розголошувати це. Замість цього вони залишили місто.

Крім того, в березні ці самі полісмени затримали молоду ромську пару і їхню восьмимісячну дочку. На очах у дитини полісмени піддали тортурам її батьків, поки ті не погодилися заплатити великий викуп. Пізніше жертви подали скаргу, але минуло кілька місяців, перш ніж полісменам були пред'явлені звинувачення.

Вірування ромів України як історико-релігієзнавче джерело

Патян е рома анде Україна сар історико-релігієзнавче пайорі

На територію України роми потрапляють наприкінці XIII - початку XIV ст. з Валахії та Молдови, а до XVI ст. вони кочували вже по всій Україні. Роми були хоч і розпоршені по країні, проте рівномірно: 6-7 (на півдні України - 7-8) десятків відсотка від загальної числа мешканців кожної області. Роми в Україні не тільки не асимілювалися, але навіть не втратили власної самобутності. Історично в Україні склалися кілька окремих ромських етнодіалектних груп (сміливо можна казати - етносів). Кожна з них має власну назву, самовідчуження, відрізняється мовою, ареалом формування, заняттями, віруваннями.

Перш за все це українські роми - серви, сервуря або лівобережні роми (найбільш чисельна ромська група в Україні) та влахи, влахуря. Мова цих ромів належить до Української діалектної групи, згідно з лінгвістичною класифікацією, яку запропонував Л.Черенков. Майже всі серви та влахи належать до християнської православної церкви.

Ще одна ромська група, яка склалася на території України, - це кримські роми або кримітка рома, татарітка рома (аюджи, гурбети та ін.). Їхня мова належить до Балканської діалектної групи. Ці роми традиційно мешкають у Криму, на півдні України, вони зазнали великого лінгвістичного та етнографічного впливу місцевого тюркомовного населення. Кримські роми переважно є мусульманами-сунітами.

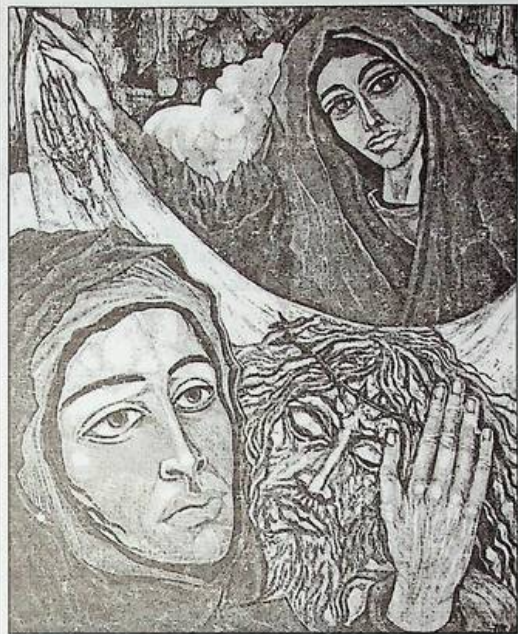
Третя велика мова група - влашська. До неї належать молдавські роми (Одеська та Чернівецька області), частина яких (кишинівці) оселилася у 20-30 рр. XX ст. у Донецькій, Луганській областях. Також до цієї групи належать келдерари та ловари, які мешкають маленькими групами скрізь на території України. Ці роми зараховують себе до православних.

Четверта - карпатська група. До неї належать словацькі (сервака рома) та угорські (унгіре

рома) роми, які мешкають у Закарпатській області. Переважно це римсько-католики та греко-католики.

Таким чином, серед ромів поширена релігія тієї країни, де вони мешкають. Це було необх-

вали у ворогів голову Хусейна та поховали її. Ці домашні шізіму можна пояснювати перським впливом. Цікаво, кримські татари не дозволяли кримським ромам ховати померлих на загальних мусульманських цвинтарях,

ідним з усіх поглядів: і задля добування хліба насущного, і для самозахисту, а часом було примусовим заходом. Але нова релігія сприймалася дуже своєрідно.

Кримські роми-гурбети є мусульманами-сунітами, але з домашніми шізіму: гурбети промовляють відому формулу: "Ля ілаха ілля ллах ве Алі велі уллах" (немає Бога, крім Бога, й Алі є прибічник його), впродовж 12 (10) днів першого місяця ал-мухаррама вони ходять з алемом (стягом) та мідною чашею по селах, читаючи вірші про страждання Хусейна у Кебелі. У гурбетах є легенда, що таке право вони отримали за те, що хитрощами відвою-

тому вони мали власні окремі ромські кладовища. Християнство (православ'я або католицизм) також має серед ромів своєрідність, яка дозволяє говорити про поєднання багатьох релігійних систем (анімізм, фетишизм, магія, шаманізм, східні релігії, християнство тощо). Це найбільш помітно у календарній, сімейній та побутовій обрядовості, демонології українських ромів.

Так, під час святкування Різдва та Нового року в хату до святкового столу запрошують коня. Під час весілля неодноразово зустрічаємося зі священним вогнем: люди розпалюють вогнища, які виконують функції очищення, ходять вночі зі смолоскипами тощо.

Роми України мають дуже цікаві поховальні церемонії та обряди (в яких ми можемо побачити пережитки культу предків, а також певний вплив зороастризму). Жах смерті та мертвих пояснюється можливою шкодою, яку можуть завдати мерці. Церемонії покликані умиряти дух померлого. Під час смерті, вважають роми, людина перебуває у двох світах, стає ясновидцем. У головах померлого ставлять ладан та свічку (щоб дух не забував у темряві вічності). Тіло одягають у нове вбрання. Похорон є завжди багатолюдним (збираються разом усі родичі - близькі та далекі). За звичаєм, ховають мерця через три дні після смерті. Тіло весь час знаходиться у хаті, ні на хвилину не залишається без догляду, але не можна й бути віч-на-віч з померлим, а також у групі не повинно бути парності, бо тоді дух може нашкодити людям. Серви з'являють руки та ноги мерцям шкряними ремінцями, які потім розв'язують безпосередньо перед похованням. В останню ніч заборонено спати, тому роми грають у карти, розповідають казки, бувальщини, згадують пригоди тощо. Перед похованням у труну кладуть гроші або коштовності, в яму - їжу і виливають горілку. Інколи ховають померлих у цегляному склепі, який покривають дошками або кам'яною плитою, потім засипають землею. З цвинтаря йшли додому пом'янути померлого. Коли поверталися додому, то запалювали сірники та кидали їх позад себе. Під час поминального бенкету одне місце за столом залишали вільним. На початку трапези голова поминак куштує кожну страву, відливав трошки горілки на стіл "на помин його душі". Під час поминак не можна голосно говорити, сміятися тощо, не можна вставати - це означає, що померлий бере того собі у попутники. Після бенкету гості повинні повернутися додому до ночі. Близьким родичам померлого упродовж 9 днів заборонено умиватися, змінювати одяг, взуття, різати хліб, про-

тягом 40 днів заборонено голилися, а впродовж одного року заборонені свята, весілля, танці, співи тощо.

Поминки здійснюються в 9, 40 днів, через півроку та рік після смерті. Останні поминки найважливіші (річний чорний бенкет), тоді дух померлого завершує власну подорож по світу (навідує кожне місце, де бував раніше) й готується до відходу на завжди. Обирається людина, яка зовнішньо схожа на померлого, вона буде репрезентувати його на поминках. Її одягають у нове вбрання, бо родичі вважають, що цим задовольняють духа. На початку поминки голова каже: "Сонце, Місяць і Боже! Слушайте мене. Тут люди, які йдуть в його пошані! Може, вони й самі будуть задолужені духа, віднесіть їх до неба! Спасибі, Боже, за все, що ти робиш заради нас!" Келдерари під час поминки скидають із себе чорний одяг, тацюють люту горілку на одяг, а потім спляють.

Можна згадати й велику кількість заборон, прикмет. Для захисту від лихих духів, привидів, відомо роми носять амулети (часник, кави, кіска вівці тощо), вірять в "око диявола", тому ввечері завжди щільно завшують вікна. Серед ромів кнує ворожіння для себе і для неромів (гадже), магніні замовляння та заклинання.

Ретельне вивчення релігійних уявлень, церемоній та обрядів (календарних, побутових, сімейних тощо), демонології та бувальщин допоможе відкрити монотеїстичні, полідемонічні, анімістичні й навіть шаманські риси щодо походження ромських народів, шляхів їх пересування, взаємодії з різними культурами та традиціями. Роми України повинні зберегти власну яскраву культуру, серед якої духовно займає не останнє місце. Це буде корисним не тільки для вчених (релігієзнавців, сходознавців, істориків та ін.), а й для самих ромів.

Олександр Беліков,
М.Донецьк,
спеціально для "Романі Я"

НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ ПІД УВАГОЮ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ РАДИ ЄВРОПИ

У кінці червня цього року в Одесі відбувся круглий стіл представників ромської громадськості України та представників Ради Європи з питань дотримання та виконання статей Рамкової конвенції, яка ратифікована Україною і є наразі складовою національного законодавства.

Представники Консультативного Комітету, зокрема Мерья Лахтінен та Елізабет Тегерстедт-Тяхтеля висловили своє бачення з приводу вирішення української проблеми становища ромів.

Про політику державного комітету України у справах національностей та міграції говорила заступник начальника уп-

равління у справах національностей Л.С.Донець. На питань у досконалення законодавства України щодо захисту прав національних меншин, зунилася завідувача сектором інтеграції законодавства до європейської правової системи відділу міжнародного права та порівняльного права-знавства А.Е. Сенченко.

Було обговорено ряд питань стосовно охорони здоров'я, соціального статусу ромів, освіти, гендерної політики, правового захисту тощо.

У кінці роботи круглого столу було прийнято підсумковий документ.

Вл.Інф.

РОМ-ПРЕС

Руслана влаштувала дикі танці на воді

Видовищним і яскравим свято 7 липня в Києві взялася зробити Руслана, тим більше, що воно збігається зі святом Івана Купала.

О 12-й годині по найбільшій річці України - Дніпру - пройдуть регати. А вже о 19-й годині біля станції метро "Дніпро" розпочнеться друга частина свята - концертна програма "Ой, Дніпре, Дніпре, батьку наш!". На неї запрошено близько 800 українських співаків та колективів.

Українське питання - на жовтневому "сузі" ПАРЕ

Як заявила один із співдоговідачів ПАРЕ по Україні Рената Вольвенд для радіо "Німецька хвиля", українське питання вже може бути розглянуте на осінній сесії в жовтні.

Якщо Україна ввійде до списку тем, навколо яких дебатоватимуть депутати ПАРЕ у жовтні, то нас очікують дуже серйозні проблеми, заявив голова постійної делегації Верховної Ради у ПАРЕ Борис Олійник.

У серпні до нас знову мають намір завітати Хан-

не Северінсен та Рената Вольвенд. Вони висловили намір відвідати Донецьк і Дніпропетровськ.

Зеліхмана Яндарбієва вбили російські спецслужби

Суд катарської столиці Доха визнав винними у вбивстві экс-президента Чечні Зеліхмана Яндарбієва двоє співробітників російських спецслужб, передає Рейтер.

13 лютого ц.р. в столиці Катар вибухнув автомобіль Яндарбієва - загинув і сам колишній президент в екіпі, і його двоє охоронців, а 13-річний синовий Яндарбієва вдалося врятуватися.

Папа Римський прийняв українську делегацію

Питання свободи віросповідання - одне з головних у демократичному суспільстві. Про це йшлося під час візиту у Ватикан української делегації на чолі за віце-прем'єр-міністра України Дмитром Табачником, міністром культури Юрієм Богданом і головою держкомітету з питань релігії Віктором Бондаренком. Українську делегацію приймав глава держави Ватикан Папа Римський Іван Павло II, який тепло згадав свій візит в Україну три роки тому і високо оцінив розвиток міжцерковних стосунків і міжконфесійної згоди в Україні.

Розквіт, занепад і новий злет ромської літератури

Луудіпес, перавіпе ай нейво ваздіпе андеромані література

Під час спілкування в редакції нашої газети "Романі Яз", навіть з інтелектуалами, дивуєшся, що люди зовсім не знають про існування ромської літератури. Майже всі їхні уявлення про ромів взяті з творів перомів. Це і Меріме з його відомою повістю "Кармен", і однойменна опера Бізе, і поема Пушкіна "Цыгане", сюжет якої покладено в основу опери Рахманінова "Алеко", і твори інших класиків літератури - Сервантеса, Гюго, Жорж Санд, Коцюбинського, Горького, Лескова, Толстого...

Проте, незважаючи на край несприятливі умови - існування довгий час тільки усної народної творчості, відсутність значного прошарку власної інтелігенції - ромська література все активніше дає про себе знати усьому світові.

НА ЗОРІ

Ромська писемна література заявила про себе в кінці двадцятих років минулого століття, коли відомий московський професор-славіст М.В. Серієвський, разом із групою високоосвічених ромів - О.Германю, О.Панковим та іншими на основі російської азбуки пишуть ромську абетку. Невдовзі її було затверджено (кодифіковано) Міністерством освіти Росії. Після цього з'являються ромські друковані буквари як для дітей, так і для дорослих. Починають видаватися ромською мовою книги - переклади російської та зарубіжної класики, технічної, наукової, медичної літератури, твори письменників того часу, методично-педагогічна література тощо. Таких напрямків було сім.

Крім того, виходять дві всеосвітні ромські газети - "Нэво дром" та "Романі зоря".

У цей період формується ромська література, з'являються письменники, які пізніше стануть класиками. Це, найперше, Олександр Германю, Іван Ром-Лебєдєв, Олександр Панков та інші. Видаються книги оповідань, віршів, п'єс, які ставляться на сцені театру "Ромен". Тоді ж записують-

ся десятки і сотні фольклорних ромських творів - балади (так звані "блички"), казки, народні пісні - від російських ромів як у великих містах (Москва й Ленінград), так і в глибинці Росії. В першу чергу вони публікувалися в ромських газетах, про які йшла мова вище, у збірниках, наукових працях тощо. Проте з'явилось чимало й окремих видань, хоча і невеличкими тиражами - книги, брошури, збірники пісень "бличок" та ін.

Подібна робота велася і в Україні. Першим академічним виданням, на яке зараз посилюється всі ролюгоги, була серйозна праця професора Всеукраїнської Академії наук О.П.Бараннікова "Українські цигани". Це була друга книга ґрунтовного видання "Цыгане СССР". Окрім етнографічно-історичного матеріалу, автор уперше подає тут порівняльну характеристику ромських діалектів і виводить поняття "українські роми". О.Баранніков публікує статистичні дані стосовно ромів в Україні по 28 округах. Цікаво, що, за даними перепису 17 грудня 1926 року, в цілому в Союзі проживало 611229 осіб цієї національності. Проте автор відзначає, що в Україні про-

живають 13579 тисяч ромів, і українські роми живуть і в Росії, там, де проживають і українці: в Курський губернії - 1.360 чоловік, Воронежській - 1.642, чимало їх також на Кубані та Північному Кавказі. Автор детально описує рідзання українських ромів, шляхи їх міграції, осілисть і, що найважливіше, подає записані від різних українських ромів "живі" розповіді, до того ж, мовою оригіналу.

У цього ж, мовою знайти характеристику творів усної народної ромської творчості - пісень, балад, таких як "Про Вайду та Ружу". Подаються цікаві фотоматеріали ромських таборів - як осілих, так і кочуючих, окремих осіб, обладинки періодичних видань тощо. Крім того, тут є і велика бібліографія, посланна на джерела.

ПЕРЕРВАНИЙ РОЗКВІТ

На жаль, усі ці благі починання були перервані у 1938 році одним розчерком пера: "батько всіх народів" Йосип Сталін підписав указ про ліквідацію єдиного національного видавництва у Москві й створення відповідних видавництв у національних округах. Такі видавництва, редакційні відділи були створені в Києві (українськ), Казані (татарськ), Єревані (вірменськ), Баку (азербайджанськ), Бірбіджані (єврейськ) та інші. Оскільки у ромів не було своєї республіки або хоча б свого автономного округу, то і національне видавництво так і не з'явилося. А все попередня робота з книговидавництва ромської літератури зійшла нанівець, було ліквідовано всю інфраструктуру національного ромського книговидавництва. Крім того, процес ре-

формування ромської мови був механічно обірваний, створена ромська графіка виявилася непотрібною та незатребуваною. З кінця 30-х років перестає видаватися будь-яка література ромською мовою.

Друга світова війна та післявоєнний період відкинули на задній план усі питання розвитку ромської мови та літератури.

ВІДРОДЖЕННЯ

Незважаючи на перешкоди та негативні фактори, ромська мова та література все-таки вижили. І.Ром-Лебєдєв, О.Панков, Н.Саткевич, К.Рудевич, І.Мазоре, молодий М.Козимиренко і деякі інші ромські поети, прозаїки, драматурги не припиняли своєї літературної роботи. Вони писали, але, як прийнято зараз говорити, "в стил". Їх твори почали з'являтися у період так званої "хрущовської відлиги", спочатку в періодичних виданнях. Публікувалися вони у перекладах російською і дуже рідко українською мовами. Подібні процеси почали відбуватися й у країнах так званого соціалістичного табору, коли з'являють твори угорського філолога Тібора Бартоша, який зібрав, обробив та систематизував ромський фольклор. У Москві було видано його збірку "Никогда не было тебя, Цыгания!", яка була одною з перших книг про ромів.

Та справжній спалах книговидавництва ромською мовою літератури стався на початку нового тисячоліття.

1999 року в Києві з'явилося унікальне видання поеми Олександра Пушкіна "Цыгане" ромською, російською, українською та молдавською мовами. У 2000 році Головною спеціалізованою редакцією літератури мовами національних меншин України друкується збірка Міхи Козимиренка "Цыганське сонце" (двома мовами: ромською та українською) та "Легенди цыганської ночі", упорядкований Олександром Данилюком. У видавництві "Мана" виходить у світ поетичний переклад фольклору ромів "Легенди цыганських ковчегів" Григорія Латника. До речі, у цьому ж році в Ризі (Латвія) було видано поетичну збірку класика ромської літератури Карла Рудевича "Vimbargus", оформлену його власними ілюстраціями, та його ж книгу віршів для дітей "Romengu baronos" із прекрасними малюнками автора.

Наступного року з'являється ще ряд чудових видань ромською мовою, серед яких повість

Іліє Мазоре "Чари цыганської троянди". Автор у своєрідній казковій манері розповідає дотепні історії з життя Гани і Чанди, подає й політичну сатиру - через образ Жуняра. Порадував вихід у Перекладав-Хмельницькому унікальної повісті Володимир Бамбули "Цыганська доля - що вітер у полі", присвяченої ромам, жертвам голодомору 1932-33 років, сталінських репресій. Хоча твір написаний українською, сподіваємось, що автор, завершивши роботу над другою частиною повісті, зробить авторський переклад ромською.

Плідно попрацював у 2002 році й Михайло Козимиренко, видавши поетичну збірку для дітей "Коли виростеш ти, сину, все пізнаєш неодмінно" та свої найкращі поезії останніх років під назвою "Я - ром" українською мовою. Це хрестоматійні твори, філософські роздуми, які можуть вивчатися в школах та на філологічних факультетах вузів.

Минулого року в Києві вийшов прекрасний збірник поезій Ніко Саткевича "Цыганські шляхи", класика ромської літератури, який вільно писав ромською та російською мовами (переклад українською Г.Латника).

На жаль, усі книги, про які йшлося вище, вийшли дуже маленькими тиражами (500-1000 примірників), яких не достатньо навіть для бібліотек, не кажучи вже про приватні книгозбірники. Сподіваємось, що хоч деякі з цих унікальних видань будуть перевидані.

Таким чином, ромська література менш як за одне століття встигла зазнати розквіту, занепаду і нового злету. Ясно одне: з'явившись, вийшовши "на люди" у писемному вигляді, вона не стояла на місці, а розвивалася і йшла вперед, незважаючи на штучні перепони та перешкоди. Поява нових творів ромських авторів мовою батьків та діда, а також українською, російською, молдавською й іншими, вихід цих романів, поетичних, оповідань, поезій у різних видавництвах (до речі, ми звучили рамки, свідомо не торкаючись творчості ромських авторів "далекого зарубіжжя") свідчить про величезний потенціал ромської літератури.

Постараємось у нашій газеті розповідати про всі книги ромських авторів, які видаватимуться у майбутньому і які будуть нам доступними.

Євгенія Навроцька,
Людмила Кудрявська

"Храм є релігійним центром усіх юдеїв. Оточений зубчастими стінами, прикрашений колоннами і золотим гребнем, він височів на горі Морія як знак перебування Бога в серці Ізраїлю, як запевнення мета мільйонів прочан Палестини і діаспори.

Місто жило храмом Саддукеїв, у чий руках перебувало святилище, мало тривожило, що культ перетворювався іноді на комерційне підприємство. У давнину вже звикли до того, що базарний гомін не вщухає в святому місці. Аж ось у брамі з'являється Ісус Назарянин, оточений послідовниками. Новий Учитель відрізняє звиклікає збентеження. Скрутивши з мотузок баті, він витягає за огорожу овець і волів, вимагає припинити безлад біля святині: "Не робіть із дому Отця Мого дому торгового!"

Заперечити йому нічого. Уже

Свэнто Бахталю Лав

Ионастар ШЭРО 2
Исусо жужарэл храмо

й раніше благочестиві люди нарікали на безлад у храмі. Але ієрархії не сподобалося, що цей нікому не відомий Галілейнин господарює у їхній вотчині як пан, та ще претендує на особливу близькість до Бога, називаючи Його Своім Отцем.

- Яке нам знамено покажеш, що Ти можеш робити таке, - запитали вони Ісуса.

- Зруйнують цей храм - і за три дні я поставлю його? - була відповідь.

Слова Ісуса відвалися на смішкую:

- Сорок шість літ будувався цей храм, а Ти за три дні поставиш його? - заперечили йому.

Не могли розгадати сказаного і самі учні. Від них ще був прихований невидимий храм, який постає над святом у ті три дні, що пройду від Христа до Воскресіння.

Олександр Мень, "Син людський", Львів, монастир монахів студійського уставу, видавничий відділ "Свічадо". - 1994 р.

13. А пашз сля Іудейско Патради, тай Исусо авиля дз Єрусалимо, 14. тай удыхля дз храмо тимисаримо гурувэнца, голубонэнца, бакрэнца, тай терэн арли ловэнца.

15. Тунчи Вов терда чукни дорендар, тай вытрадэнзя храмостар всавэрэн, ко тимисарэл, тай бакрэн, гурувэн, і колэндз, ко терэл арли ловэнца, рсчута ловз тай прэчута лэнгэрэ скаминда.

16. А колэнди, ко битинэнз голубонэнца, пхэнда: "Зэлэнтэ вса катарь, тай Мурз Дадэхэрэ цэрэстар на терэн цэр, тев тинэн тай тимисарэн".

17. Тунчи Лэхкэрэ сиклярнэ сгинисардэ, со сля чиндо: "Грыжа пала цэр Тиро халэм".

18. Пз кадэлэ Іудея пхэнда Лэсти лэ отпхэнима: "Сога Ту амэнди доплхэнга, катарь Тутэ исин зор када та тир?"

19. Пз лэнгэрэ лава Исусо пхэнда: "Роспхэгэн кадэва храмо, тай Мз ваздава лэ пала трин дивз".

20. Пхэнэнз Лэсти Іудея: "Кадэва храмо ваздэлспэ саранда шев бэрш, а Ту пала трин дивз ваздэга лэ?"

21. А Вов дэдуманя Еджино пала Пэстэ.

22. Тай кала Вов отджюдіння мулэндар, Лэхкэрэ сиклярнэ сгинисардэ, со дэдумлмас Исусо, тай патяне Двлэхкэрэ Лилэсти, тай лавэнди, савз Исусо пхэнда.

23. А кала сля Исусо дз Єрусалимо пз Патради, бут мануша дыкхле чудуля, савз Вов терэлэс, тай патяне важ Лэхкоро лав.

24. Еджино Исусо на впатэлспэ лэнди, колести, со джянгла всавэрэн.

25. Лэсти на трэбуни сля тэ дэ дума пала манушэ, Вов Еджино джянгла со манушэстэ пз годі.

Переклад Миколи Бурлуцького та Олени Марчук

